

Канцеларија за демократске институције и људска права

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

ЛОКАЛНИ ИЗБОРИ
6. октобар 2024. године

ODIHR Изборна посматрачка мисија
Завршни извјештај

Варшава
25. фебруар 2025. године

САДРЖАЈ

I.	САЖЕТАК	1
II.	УВОД И ЗАХВАЛНОСТИ	5
III.	ПОЗАДИНА И ПОЛИТИЧКИ КОНТЕКСТ	5
IV.	ПРАВНИ ОКВИР И ИЗБОРНИ СИСТЕМ	7
V.	ИЗБОРНА АДМИНИСТРАЦИЈА	9
VI.	РЕГИСТРАЦИЈА БИРАЧА.....	12
VII.	РЕГИСТРАЦИЈА КАНДИДАТА.....	14
VIII.	ОКРУЖЕЊЕ КАМПАЊЕ	15
IX.	ФИНАНСИРАЊЕ ИЗБОРНЕ КАМПАЊЕ	17
X.	МЕДИЈИ.....	19
	A. МЕДИЈСКО ОКРУЖЕЊЕ	19
	B. ПРАВНИ ОКВИР ЗА МЕДИЈЕ	21
	B. ОДИХР ИПМ МОНИТОРИНГ МЕДИЈА	22
XI.	РЈЕШАВАЊЕ ИЗБОРНИХ СПОРОВА	23
XII.	ПОСМАТРАЊЕ ИЗБОРА.....	25
XIII.	ИЗБОРНИ ДАН.....	26
	A. ОТВАРАЊЕ БИРАЧКИХ МЈЕСТА И ГЛАСАЊЕ	26
	B. ЗАТВАРАЊЕ БИРАЧКИХ МЈЕСТА И БРОЈАЊЕ.....	27
	B. ПРОЦЕС ИЗРАДЕ ЗБИРНИХ РЕЗУЛТАТА И ОБЈАВА РЕЗУЛТАТА.....	28
XIV.	РАЗВОЈ ДОГАЂАЈА НАКОН ИЗБОРА	28
XV.	ПРЕПОРУКЕ.....	30
	A. ПРИОРИТЕТНЕ ПРЕПОРУКЕ.....	30
	B. ОСТАЛЕ ПРЕПОРУКЕ	31
	АНЕКС I: РЕЗУЛТАТИ ИЗБОРА	34
	АНЕКС II: СПИСАК ПОСМАТРАЧА МЕЂУНАРОДНЕ ИЗБОРНЕ ПОСМАТРАЧКЕ МИСИЈЕ	40
	О ОДИНР-У	45

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
ЛОКАЛНИ ИЗБОРИ
6. октобар 2024. године

Завршни извјештај Изборне посматрачке мисије ODHR-a¹

I. САЖЕТАК

Након позива за посматрање локалних избора 6. октобра 2024. године и у складу са својим овлашћењима, Канцеларија ОЕБС-а за демократске институције и људска права (ODHR) је 30. августа основала Изборну посматрачку мисију (ИПМ). ODHR ИПМ је оцијенила усклађеност изборних процеса са обавезама ОЕБС-а и другим стандардима за демократске изборе, као и домаћим законодавством. За потребе на дан избора, ODHR ИПМ је удружила снаге са делегацијама Конгреса локалних и регионалних тијела Савјета Европе (Конгрес) и Европског парламента (ЕП) како би формирала Међународну изборну посматрачку мисију (МИПМ).

У својој Изјави о прелиминарним налазима и закључцима објављеној 7. октобра, МИПМ је закључила да су избори „били конкурентни и ефикасно организовани, али није било довољно напора за стварање могућности за учешће јавности. Избори су одржани у окружењу у којем је недостајала друштвена и политичка кохезија. Како дуготрајни преговори међу политичким партијама о увођењу потребних реформи нису успјели, високи представник је наметнуо опсежне измјене и допуне које су побољшале интегритет процеса. Изборна администрација је радила на професионалном нивоу, али је кратак рок за реализацију нових задатака, уз неадекватне ресурсе, значајно оптеретио и оставио неке важне одредбе неиспуњеним. Кандидати су могли слободно водити кампању и бирачима пружити различите алтернативе, иако их карактерише наставак подијељености по етничким линијама. Ограничено медијско извјештавање негативно је утицало на могућност бирача да донесу информисани избор. Медији и новинари су све више на мети политичких и правних притисака. Напори да се повећа активно учешће жена нису дали конкретне резултате, а жене су биле недовољно заступљене као кандидати, посебно у утркама за градоначелнике, и током кампање. Право бирача и кандидата на ефикасан правни лијек није било у потпуности загарантовано, са великим бројем неријешених случајева до дана избора. Због великих поплава и клизишта, избори су одложени у пет општина, што је обихватило око 63.000 бирача. Изборни дан је био миран, али је била присутна забринутост у вези са тајношћу гласања и процедуралним недостацима.”

Правни оквир у цјелини пружа чврсту основу за спровођење демократских избора. Ипак, неколико приоритетних препорука ODHR-а остаје неиспуњено, а одређене одредбе, укључујући неке од новоуведених, захтијевају ревизију како би се елиминисале недоследности и исте биле у потпуности имплементирани и усклађене са међународним стандардима. Високи представник и други домаћи и међународни актери су више пута позивали локалне политичке актере да заједнички усвоје неопходне промјене како би се осигурао интегритет избора, али због недостатка политичке воље није постигнут консензус о свеобухватној изборној реформи. Иако им је претходио, не у потпуности, консултативни процес, амандмани које је наметнуо високи представник у марту 2024. године увели су важне гаранције интегритета и мјере за изградњу повјерења и додатно ојачали неке аспекте изборног процеса, упућујући се на многе дугогодишње препоруке ODHR-а.

¹ Енглеска верзија овог извјештаја је једини званични документ. Доступан је незванични превод на босанском, хрватском и српском језику.

Централна изборна комисија (ЦИК) и скоро све општинске изборне комисије (ОИК) су ефикасно и професионално управљале техничким аспектима изборних припрема и генерално су уживале повјерење заинтересованих страна. Међутим, амандмани уведени непосредно прије избора су значајно оптеретили ЦИК и тестирали њене капацитете, а посебно ревидирана правила за именовање предсједника бирачких одбора (БО) и замјеника предсједника, који према недавним измјенама и допунама не могу бити политички удружени. ЦИК је одржавала редовне јавне сједнице, али се већина расправа одвијала ван формалних сједница ЦИК-а и нису све њене одлуке објављене у потпуности, што је умањило транспарентност процеса доношења одлука. Као што је предвиђено амандманима из 2024. године и уз финансијску помоћ донаторске заједнице, ЦИК је имплементирала четири пилот пројекта информационе и комуникационе технологије (ИКТ). Технологија је увођена постепено и спроведено је пробно тестирање прије изборног дана. Напори у обуци бирача били су инклузивни, али ограничени због недовољних финансијских и људских ресурса, а могућности да се допре до шире јавности путем друштвених мрежа биле су недовољно искоришћене.

Право гласа имају грађани који имају најмање навршених 18 година живота и имају пребивалиште у Босни и Херцеговини, осим оних који су осуђени за тешка кривична дјела и они који су судском одлуком проглашени неспособним, укључују на темељу интелектуалне и психосоцијалне ометености, али ограничење на право гласа на темељу интелектуалне и психосоцијалне ометености је у супротности са обавезама ОЕБС-а и међународним стандардима. Право гласа имало је око 3,4 милиона бирача. ЦИК је улагала континуиране напоре да ажурира регистар бирача. Ипак, неколико саговорника ОДИHR ИПМ-а изразило је забринутост у погледу тачности података о регистрацији бирача јер механизам за брисање преминулих грађана и особа које су напустиле земљу из локалних база података о грађанској евиденцији не осигурава потпуну тачност података о регистрацији бирача. Бирачи су имали довољно могућности да провјере своје податке. Доказ о пребивалишту и недостатак знања утицали су на право учешћа ромске мањине.

Регистрација кандидата је била инклузивна, дјелотворна и обављена на транспарентан и благовремен начин. Након амандмана из 2024. године, појединци које је међународни или домаћи суд осудио за злочин геноцида, злочин против човјечности или ратних злочина не могу бити, нити обављати било коју изабрану, именовану или другу јавну функцију. Кандидати су се могли кандидовати на партијској или коалиционој листи, самостално или на листи независних кандидата. ЦИК је потврдила укупно 296 политичких субјеката. Укупно 26.089 кандидата учествовало је на овим изборима. По први пут, пријаве су се подносиле искључиво у електронској форми, што је значајно олакшало процес верификације и регистрације.

Кандидати су могли слободно да воде кампању, а темељне слободе окупљања и изражавања су поштоване током прилично мирне кампање. Амандмани из 2024. године забрањују било коју врсту спровођења пријевремене кампање, укључујући и кампању на друштвеним мрежама, док је ЦИК изрекла бројне новчане казне за такве активности. Злоупотреба административних ресурса била је присутна без обзира на амандмане из 2024. године, а који су усмјерени на рјешавање овог проблема. Иако се неке странке идентификују као мултиетничке или 'грађанске', у пракси се кампања фокусира на углавном на надметање за унутаретничку, а не међуетничку подршку. Све у свему, говор кампање се више фокусирао на локална питања него на националне проблеме. Реторика неких политичких лидера продужила је и отежала ратне трауме и страхове да би земља могла поново бити насилно подјелена. Тон кампање надгледаних политичких актера на друштвеним мрежама углавном се кретао од неутралног до позитивног и није било назнака да су ови актери укључени у било какве систематске напоре да шире дезинформације и говор мржње.

Напори да се постигне уравнотеженија родна заступљеност у изабраним и именованим тијелима нису били довољни јер су жене и даље недовољно заступљене у јавном и политичком животу. Поред тога, и даље постоји потреба да се отклоне препреке честе употребе мизогиног језика и родно специфичних напада и пријетњи. Иако су укупно 42 одсто кандидата биле жене, нису све листе кандидата испуњавале услов од 40 одсто родне заступљености и само 29 од 386 (око 8 одсто) кандидата за градоначелника биле су жене, а само 8 жена кандидата изабране су за градоначелнике. Законски захтјеви да ЦИК и ОИК имају најмање 40 одсто заступљености сваког пола такође нису досљедно испуњени. Амандмани из 2024. године имају за циљ промовисање родне равноправности током кампање, укључујући и медије. Међутим, ова реформа није имала одређен утицај на видљивост жена кандидата у кампањама које је посматрала ОДИHR ИПМ.

Законодавство прописује ограничења за финансирање и трошкове кампање, али претходне препоруке ОДИHR-а које се односе на пропорционалне и одвраћајуће санкције за кршења и ефикасан надзор финансирања кампање и даље су само дјелимично примјењене, ограничавајући транспарентност и одговорност. Амандманима из 2024. године повећане су новчане казне за кршење финансирања кампање како би се постигао одвраћајући учинак, али су у исто вријеме, ограничења трошкова који се израчунавају на основу броја регистрованих бирача, у неким општинама нереално ниски, што резултира могућношћу за несразмјерне казне. У складу са претходном препоруком ОДИHR-а, амандманима из 2024. године уведено је привремено извјештавање о финансирању кампање. Међутим, ЦИК је одлучила да не објави извјештаје прије дана избора, због недостатка времена и ресурса, што негативно утиче на транспарентност. Нису сви кандидати предали своје привремене финансијске извјештаје кампање.

Иако је медијско окружење плуралистичко, вербални напади и пријетње новинарима, као и стратешка употреба тужби за клевету од стране политичара, имали су застрашујући ефекат и нарушили способност медија да слободно раде. Одрживост државних јавних сервиса је угрожена сталним и великим недостатком финансирања. Извјештавање о кампањи у вијестима и политичким програмима главних медија било је ограничено. Осим тога, Регулаторна агенција за комуникације није успјела да се позабави евидентном пристрасношћу јавног сервиса Републике Српске, о чему свједочи праћење од стране ОДИHR ИПМ медија. Ово у комбинацији са повећаном осјетљивошћу медија на политички притисак и подјелом медија по етничким линијама, дало је бирачима само дјелимичне информације о главним кандидатима, смањујући њихову могућност да донесу информисани избор. Међутим, јавне телевизијске куће испуниле су своју законску обавезу да кандидатима пруже бесплатно емитовање. Регулаторна агенција за комуникације није спровела никакав мониторинг медија, упркос претходним препорукама ОДИHR-а, а саморегулаторно надзорно тијело има ограничене капацитете да надгледа онлајн и штампане медијске садржаје. Као позитивна промјена, неки локални медији, као и најпопуларнији национални онлајн портали организовали су дебате, али нису сви позвани учесници искористили прилику да учествују.

Закон предвиђа управно и судско рјешење изборних спорова, али упркос измјенама и допунама из 2024. године, транспарентност и дјелотворност рјешавања спорова остали су ограничени. Изузимање важних одлука од судског преиспитивања није у складу са обавезама ОЕБС-а. ЦИК је обрадила око 600 случајева, углавном везаних за пријевремено спровођење кампање, злоупотребу административних ресурса и састав бирачких одбора. У складу са претходном препоруком ОДИHR-а, продужени су рокови за разматрање приговора изборних комисија. Међутим, ЦИК није успјела да испоштује продужене рокове у већини случајева, са око 480 неријешених предмета до дана избора. База података за приговоре ЦИК-а дјелимично се односила на претходне препоруке ОДИHR-а, али објављивање одлука по приговорима није изричито прописано законом, што ограничава транспарентност. Суд Босне и Херцеговине је

размотрио око 200 жалби на одлуке ЦИК-а по приговорима, потврдивши већину одлука ЦИК-а, али није одржао јавне расправе о изборним споровима.

Закон предвиђа изборно посматрање свих фаза изборног процеса од стране грађана и међународних посматрача, као и посматрача које именују политички субјекти. Амандмани из 2024. године изричито наводе да посматрачи морају имати приступ за спровођење ефикасног посматрања. Акредитација посматрача је била свеобухватна, а акредитовано је укупно 47.347 посматрача који представљају 60 организација. Главна посматрачка група грађана *Под Луном* је спровела дугорочна и краткорочна посматрања и била је активна у све 143 општине.

Изборни дан је био миран, а процедуре су се у потпуности поштовале, али је тајност гласања често била угрожена због неадекватног распореда просторија за гласање и постављања гласачких кутија. Жене су чиниле 51 одсто чланова бирачких одбора на бирачким мјестима која су посматрале и предсједале су у 52 одсто бирачких одбора на овим бирачким мјестима. Посматрачи МИПМ-а негативно су оцијенили процес гласања на 7 одсто посматраних бирачких мјеста и забиљежили неколико случајева озбиљних неправилности које указују на притисак бирача и покушаје да се неоправдано утиче на њих у погледу тога за кога да гласају, као и на процедуралне недостатке као што су групно и гласање помоћу пуномоћника. На релативно великом броју посматраних бирачких мјеста на којима су спроведени ИКТ пилот пројекти, посматрачи МИПМ-а су примијетили повремене проблеме са правилним функционисањем технологије или бираче који имају потешкоћа да је користе, што је довело до застоја у процесу гласања. Упркос законским захтјевима, више од половине посматраних бирачких мјеста није осигурало независан приступ гласачима са физичким инвалидитетом. Већина бројања гласова које је посматрала МИПМ оцијењена је позитивно у потпуности, са негативним оцјенама углавном због непоштовања прописаних процедура и процедуралних грешака. Посматрачи МИПМ-а су примијетили да је значајна већина посматраних БО-а имала проблема са попуњавањем извјештаја о резултатима. Процес израде збирних резултата је позитивно оцијењен у свим осим у три од 62 посматрана ОИК-а. Међутим, услови за обраду протокола оцијењени су као неадекватни у девет просторија ОИК-а у којима су посматрачи МИПМ-а посматрали израду збирних резултата, због недовољног простора или неадекватног распореда, пренатрпаности просторије за гласање или лоше организације.

Након изборног дана, ЦИК је наложила поновно бројање на 363 бирачка мјеста у 63 општине. Такође, започело је детаљно поређење ручно унијетих резултата и резултата који су прослијеђени електронским путем помоћу скенера за гласачке листиће и наложено је поновно бројање гдје су уочена неслагања. Избори у општинама Фојница, Кисељак, Коњиц и Крешево, који су одгођени због поплава и клизишта, одржани су 20. октобра, а у Јабланици, која је највише погођена, 3. новембра.

Овај извјештај даје препоруке за подршку напорима да избори у Босни и Херцеговини буди у складу са обавезама ОЕБС-а, међународним обавезама и стандардима за демократске изборе. Приоритетне препоруке се односе на преиспитивање изборног правног оквира за отклањање недостатака и елиминисање недоследности кроз отворени консултативни поступак прије наредних избора, испуњавање преосталих препорука ОДИHR-а, укидање ограничења права гласа на основу интелектуалних или психосоцијалних недостатака, повећање тајности гласања, побољшање прописа о финансирању кампање, предузимање додатних корака да се осигура једнака заступљеност жена, декриминализација клевете и повећање ефикасности рјешавања изборних спорова. ОДИHR је спреман да помогне властима да даље унаприједи изборни процес и испуне препоруке садржане у овом и претходним извјештајима.

II. УВОД И ЗАХВАЛНОСТИ

Након позива за посматрање локалних избора 6. октобра 2024. године и у складу са својим овлашћењима, Канцеларија ОЕБС-а за демократске институције и људска права (ОДИHR) је 30. августа основала Изборну посматрачку мисију (ИПМ). Мисија, коју је предводио Коријен Јонкер, састојала се од 14-чланог главног тима са сједиштем у Сарајеву и 20 дугорочних посматрача (ДРП) распоређених 6. септембра на 10 локација широм земље. ОДИHR ИПМ је остала у земљи до 13. октобра.

За дан избора, ОДИHR ИПМ-и су се придружила делегација Конгреса локалних и регионалних тијела Савјета Европе (Конгрес) и Европског парламента (ЕП) како би се формирала Међународна изборна посматрачка мисија (МИПМ). Свака од институција укључених у МИПМ је подржала Декларацију о начелима за међународно посматрање избора из 2005. године. Карла Дејонге је била шеф делегације Конгреса, а Лусија Анунцијата је предводила делегацију ЕП-а. На дан избора распоређено је 240 посматрача из 37 земаља, укључујући 202 посматрача које је распоредио ОДИHR, као и 25-члану делегацију Конгреса и 13-члану делегацију ЕП-а. Жене су чиниле 53 одсто посматрача МИПМ-а.

ОДИHR ИПМ је вредновала усклађеност изборног процеса са обавезама ОЕБС-а, другим међународним обавезама и стандардима за демократске изборе, као и домаћим законодавством. Овај завршни извјештај слиједи Изјаву о прелиминарним налазима и закључцима која је објављена на конференцији за новинаре у Сарајеву 7. октобра.²

ОДИHR ИПМ жели да се захвали властима Босне и Херцеговине на позиву за посматрање избора, те Централној изборној комисији на указаној помоћи. ОДИHR ИПМ, такође, изражава захвалност другим државним, ентитетским и локалним институцијама, политичким партијама, медијима и организацијама цивилног друштва, представницима међународне заједнице и другим саговорницима за дијелење својих ставова и за њихову сарадњу.

III. ПОЗАДИНА И ПОЛИТИЧКИ КОНТЕКСТ

Дана 8. маја 2024. године, у складу са законом, Централна изборна комисија (ЦИК) Босне и Херцеговине расписала је локалне изборе за 6. октобар. Бирачи су позвани да бирају градоначелнике и чланове општинских законодавних тијела.

Према Уставу, успостављеном Општим оквирним споразумом за мир из 1995. године, познатијим као Дејтонски мировни споразум (ДМС), земља се састоји од два ентитета: Федерације Босне и Херцеговине и Републике Српске.³ Устав Бошњацима, Хрватима и Србима даје статус „конститутивног народа“. Грађани се такође могу изјаснити као „Остали“, било тако што ће се идентификовати са другом етничком групом или изабрати да се не придруже ниједној групи.⁴ Дејтонским мировним споразумом такође је успостављен Уред

² Погледати претходне ОДИHR [извјештаје](#) у вези са изборима у Босну и Херцеговину.

³ Поред тога, Брчко Дистрикт има посебан статус као јединица локалне самоуправе под директним државним суверенитетом. Сваки од два ентитета има свој посебан етнички састав и широк степен аутономије, укључујући сопствени устав, политичку структуру, институције управљања, административна и судска тијела.

⁴ Законом о заштити права припадника националних мањина признаје се 18 националних мањина: Албанци, Аустријанци, Чеси, Њемци, Мађари, Италијани, Јевреји, Македонци, Црногорци, Пољаци, Роми, Румуни, Руси, Русини, Словаци, Словенци, Турци, Украјинци. Према подацима пописа из 2013. године, „Остали“ чине 2,73 одсто становништва Босне и Херцеговине, 0,71 одсто није се изјаснило о националности, а 0,18 одсто није дало одговор. Роми су највећа мањина према попису из 2013. године са 12.583 лица која се изјашњавају као такви.

високог представника (ОHR), који представља међународно тијело задужено за надгледање имплементације цивилних аспеката мировног рјешења.

Након узастопних неуспјешних покушаја политичких странака да се договоре око уставних и изборних реформи, високи представник је 26. марта 2024. године наметнуо опсежне измјене и допуне изборног правног оквира (погледати *Правни оквир*).⁵ Европски савјет је 21. марта одлучио дати зелено свјетло за почетак преговора о приступању Европској унији (ЕУ) са Босном и Херцеговином након што се предузму сви релевантни кораци наведени у препорукама Европске комисије од 12. октобра 2022. године, што је значајан корак ка дуготрајном циљу вањске политике. Генерална скупштина УН-а усвојила је 23. маја резолуцију којом се обиљежава годишњицаа геноцида у Сребреници. Дан раније Народна скупштина Републике Српске (НС РС) затражила је повлачење резолуције. Реагујући посебно на реформе високог представника из марта 2024. године, предсједник Републике Српске Милорад Додик, којем се суди пред Државним судом Босне и Херцеговине због неспровођења одлука високог представника, предузео је низ корака који доводе у питање уставни поредак Босне и Херцеговине.⁶

Већина великих политичких партија традиционално је усмјеравала своје позиве на један конститутивни народ, иако је неколико странака изјавило да представљају мултиетнички „грађански“ приступ бирачком тијелу.⁷ На државном нивоу, управљање углавном резултитра застојем, с главним политичким странкама које слиједе локалне интересе на штету шире јавности.⁸ Ипак, прије одлуке ЕУ да отвори приступне преговоре док Босна и Херцеговина не испуни одређене предуслове, земља је имплементирала законе о спречавању сукоба интереса у својим институцијама и о прању новца. Избори су одржани у атмосфери разочарања јавности у процес и политичком ситуацијом уопште.⁹

Жене су и даље недовољно заступљене у јавном и политичком животу, без обзира на привремене посебне мјере предвиђене Законом о равноправности полова из 2003. године и захтјевима изборне квоте, а власти нису у довољној мјери покушале да се позабаве дуготрајном родном пристрасношћу. Неколико саговорника ОДИHR ИПМ-а је примијетило да истакнутост мизогиног језика и обим родно специфичних напада и пријетњи у јавном

⁵ Високи представник је претходно наметнуо серију амандмана Изборног закона у јуну и јулу 2022. године у вријеме које је претходило општим изборима 2022. године и на сам дан избора, 2. октобра 2022. године (одмах по затварању биралишта). Међу овим законским измјенама било је и увођење дефиниције нетолерантног и хушкачког језика који се квалификује као говор мржње (у даљем тексту када се овај извјештај односи на говор мржње то се односи на ову законску дефиницију).

⁶ У априлу 2024. године, Република Српска је усвојила посебан изборни закон (погледати *Правни оквир*). Власти Републике Српске су 23. маја најавиле да ће до краја јуна доставити Федерацији приједлог за „мирно раздруживање“. Предсједник Републике Српске Милорад Додик присуствовао је 8. јуна „Свесрпској скупштини“ у Београду, на којој је предложена декларација о „заштити етничких и политичких права и заједничке будућности српског народа“, коју је накнадно усвојила НС РС 2. јула. Народна скупштина РС је 4. јула усвојила државну химну и грб Србије као сопствене.

⁷ У Федерацији Босне и Херцеговине највеће политичке странке су Савез за бољу будућност Босне и Херцеговине (СББ БиХ), Хрватска демократска заједница Босне и Херцеговине (ХДЗ БиХ), Демократска фронта (ДФ), Наша странка (НС), Странка за демократско дјеловање (СДА), Народ и правда (НиП), те Социјалдемократска партија (СДП БиХ). СДА се углавном фокусира на бираче који се изјашњавају као Бошњаци, док се ХДЗ БиХ, заједно са мањим странкама, фокусира на хрватско бирачко тијело. Преостале странке имају мултиетнички приступ. У Републици Српској, највеће странке су Партија демократског прогреса (ПДП), Српска демократска странка (СДС) и Савез независних социјалдемократа (СНСД). Сва три се фокусирају на српско бирачко тијело.

⁸ Владајућа коалиција на државном нивоу до сада није успјела имплементирати Реформску агенду ЕУ, а као резултат јесте да средства за [План раста ЕУ за западни Балкан](#) нису пуштена.

⁹ 27. септембра, најистакнутија организација грађана посматрача, Коалиција за слободне и фер изборе *Под Лутом*, [објављено](#) је недавно истраживање јавности које је показало да „седам од десет грађана... вјерује да избори нису слободни и поштени”.

обраћању обесхрабрују жене да се политички активирају или их подстичу да напусте политику. У садашњим државним и ентитетским законодавним тијелима, жене чине између 17 и 28 одсто изабраних чланова. На посљедњим локалним изборима, само 5 жена (од 140 директно изабраних кандидата) је изабрано за градоначелнике, а 618 је изабрано у општинска законодавна тијела (19,6 одсто од укупног броја чланова).

Одговарајућа тијела треба да предузму додатне кораке како би побољшале учешће жена. Политичке партије треба да идентификују и ријеше препреке о активном учешћу жена, укључујући спровођење родне ревизије и усвајање планова за рјешавање унутрашње културе и пракси које ометају ефикасну заступљеност жена у страначким структурама. Законодавна тијела на свим нивоима би могла да усвоје Правилник којим се забрањује мизогино понашање, а прекршаји подлијежу одвраћајућим казнама.

IV. ПРАВНИ ОКВИР И ИЗБОРНИ СИСТЕМ

Локални избори су првенствено регулисани Уставом и Изборним законом из 2001. године (посљедњим измјенама и допунама из 2024. године), као и Законом о финансирању политичких партија из 2012. године. Босна и Херцеговина је потписница главних међународних и регионалних инструмената о демократским изборима.¹⁰

Изборни закон је више пута мијењан и допуњаван, укључујући и онај од посљедњих избора, посљедњи амандмани 26. марта 2024. године наметањем од стране Високог представника (у даљем тексту амандмани из 2024. године).¹¹ Прије тога, високи представник и други домаћи и међународни актери су више пута позивали државне политичке актере да заједно усвоје неопходне промјене како би се осигурао интегритет избора. Ипак, није постигнут консензус о укупној изборној реформи због недостатка политичке воље.¹² Народна скупштина РС је 19. априла усвојила сопствени изборни закон којим је предвиђена нова ентитетска изборна комисија са искључивом надлежношћу над изборним процесом у Републици Српској. Међутим, према оцјени Уставног суда, прерасподјела надлежности државних институција предвиђена законом била је неуставна.¹³

Уопштено, правни оквир пружа чврсту основу за спровођење демократских избора, а амандмани из 2024. године су увели важне заштитне мјере и додатно ојачали неке аспекте процеса. Опсежне недавне промјене односе се на све аспекте процеса и усвојене су многе дугогодишње препоруке ОДИHR-а, а углавном су их поздравили саговорници ОДИHR ИПМ-а. Конкретно, у складу са претходним препорукама ОДИHR-а, измјенама и допунама које се односе на расподјелу средстава изборној администрацији, ревидиран је систем именовања

¹⁰ Ово укључује и [Универзалну декларацију о људским правима 1948. године](#), [Међународну конвенцију о елиминацији свих облика расне дискриминације 1965. година](#), [Међународни споразум о грађанским и политичким правима из 1996. године](#)(MCGPP), [Конвенцију о елиминацији свих облика дискриминације жена\(CEDAW\) 1979. године](#), [Конвенцију УН за борбу против корупције 2003. година](#), [УН Конвенцију о правима особа са инвалидитетом 2006. године](#)(CRPD), [Европску конвенцију о људским правима 1950. године](#), и [Оквиру конвенцију Савјета Европе за заштиту националних мањина из 1994. године](#).

¹¹ Закон је касније допуњен са [Коригендом](#) који *дефакто* продужавају мандате неким члановима ЦИК-а, омогућавајући им да остану на својим позицијама за опште изборе 2026. године.

¹² На примјер, већина саговорника ОДИHR ИПМ-а је навела неколико случајева дискусија о изборној реформи, укључујући и Неум 2022. године, које нису дале законодавне резултате. Државне институције и други саговорници са којима се сусрела ОДИHR ИПМ потврдили су да стална политичка неслагања, посебно у погледу представљања 'конститутивних народа', онемогућавају доношење закона.

¹³ Народна скупштина РС је у више наврата доносила законе који доводе у питање надлежност државних институција и ОНР-а. Народна скупштина РС је 27. јуна 2023. године усвојила Закон о непримјењивању одлука Уставног суда на територији Републике Српске и о необјављивању одлука високог представника у Службеном гласнику ентитета.

нижих изборних комисија, продужени рокови за разматрање изборних спорова од стране изборне администрације, детаљне забране злоупотребе административних ресурса, а санкције за кршење кампање су одвраћајуће.

Одређене промјене само дјелимично примјењују препоруке ОДИHR-а, остављајући простор за даља побољшања, укључујући и оне у вези са учешћем жена и транспарентношћу рјешавања изборних спорова.¹⁴ Поред отога, неколико препорука ОДИHR-а остају нерјешене, укључујући приоритетну препоруку да се укину ограничења на основу пребивалишта и етничке припадности на пасивно и активно бирачко право за опште изборе, што би захтијевало уставне промјене.¹⁵

Законодавац треба на свеобухватан начин да се позабави преосталим препорукама ОДИHR-а, укључујући укидање дискриминације на основу боравишта и етничких ограничења, а у вези са правом гласа како би се правни оквир додатно ускладио са обавезама ОЕБС-а, међународним стандардима и добром праксом. Оваква ревизија треба да се уради кроз отворену консултативну процедуру прије наредних избора, осигуравајући довољно времена за ефикасну примјену.

Неколико амандмана није у потпуности усклађено са постојећим прописима, посебно када су укључене различите институције, што доводи до недоследности унутар измјењеног текста или са постојећим законодавством.¹⁶ У недостатку потпуно консултативног процеса, одржани су билатерални консултативни састанци између високог представника и главних актера, укључујући ЦИК.¹⁷ Неке заинтересоване стране, попут Апелационог одјељења Суда Босне и Херцеговине и Агенције за заштиту личних података, нису консултоване. Неколико саговорника ОДИHR ИПМ-а сматра да увођење неких измјена и допуна, посебно ограничења броја преференцијалних гласова, нема довољно образложења и довели су у питање утицај ових промјена на повјерење бирача и интегритет процеса. Поред овога, неки саговорници су сматрали да су правила о пријевременом престанку мандата изабраних званичника усмјерена на одређене појединце.

Увођење амандмана пред почетак изборног процеса, у комбинацији са ограниченим финансијским и људским ресурсима, представљало је значајно оптерећење за ЦИК, због новог низа наметнутих обавеза, који су тестирали њен капацитет за извршавање својих дужности.

¹⁴ На примјер, док се измјенама и допунама настоји повећати учешћа жена у кампањи, [препорукa](#) ОДИHR-а и Европске комисије за демократију кроз право (Венецијанска комисија) Савјета Европе у вези са системом који би осигурао минималан проценат сваког пола у изабраним тијелима остаје нерјешен. [2024 CEDAW Општа препорука бр. 40](#) захтијева од држава чланица да „измјене Устав и законодавне оквире како би институционализовали паритет 50:50 између жена и мушкараца у свим сферама доношења одлука“. Слично томе, док је ОДИHR раније препоручио објављивање жалби и одлука, амандмани из 2024. године захтијевају од ЦИК-а само да објави информације о жалбама и одлукама, што је резултирало ограниченом транспарентношћу јер саме одлуке нису објављене.

¹⁵ Погледати, између осталог, пресуде Европског суда за људска права (ЕСтHR) у [Сејдић и Финци против Босне и Херцеговине](#), [Зорнић против Босне и Херцеговине](#), [Пилав против Босне и Херцеговине](#), [Шлаку против Босне и Херцеговине](#) и [Ковачевић против Босне и Херцеговине](#). Посљедњи случај је прослијеђен Великом вијећу ЕСтHR 14. децембра 2023. године. Велико вијеће је одржало расправу 20. новембра 2024. године, али још увијек није донијело одлуку.

¹⁶ На примјер, амандмани из 2024. године дају ЦИК-у могућност да објави изводе бирачких спискова на својој интернет страници. Међутим, ЦИК се уздржала од тога због забринутости око заштите личних података. Иако су ЦИК-у рокови за разматрање жалби продужени, за судове остају непромијењени, што је резултирало тиме да суд рјешава велики број жалби у кратким роковима (погледати [Рјешавање изборних спорова](#)). Поред тога, закон је повећао казне за кршење ограничења трошкова, али лимити трошкова остају непромијењени, што доводи до диспропорционалности између финансијских прекршаја и казни (погледати [Финансирање кампање](#)).

¹⁷ Став 5.8 [Копенхагенски документ ОЕБС-а из 1990. године](#) предвиђа да се закон „усваја на крају јавног поступка“.

Док су у потпуности, амандмани који се односе на техничке припреме за изборни дан спроведени ефикасно и благовремено, остали амандмани, посебно они који се односе на кампању, злоупотребу административних ресурса, учешће жена, финансирање кампање и рјешавање изборних спорова, су само дјелимично примјењени.

Чланови општинских вијећа (у Федерацији) и скупштина општина (у Републици Српској) бирају се по систему пропорционалне заступљености, уз преференцијално гласање и законски цензус од 3 одсто за додјелу мандата. Број одборника варира у зависности од броја уписаних бирача.¹⁸ У складу са амандманима из 2024. године, бирачи могу дати предност до три кандидата на листи по свом избору, за разлику од претходних неограничених преференцијалних гласова, или гласати за листу без навођења преференције за било ког кандидата.¹⁹ Градоначелници се бирају директно по систему плуралитета, при чему се бира кандидат који добије највише гласова. Градоначелници Сарајева, Мостара и Брчко Дистрикта индиректно се бирају од стране одговарајућих општинских скупштина. Градоначелници и одборници бирају се на период од четири године.

Изборни закон регулише избор у општинска вијећа и скупштине кандидата који припадају 18 законом признатих националних мањина. У општинама у којима укупан број припадника ових мањина чини најмање 3 одсто укупног становништва, најмање једно мјесто мора бити резервисано за представника националне мањине.

V. ИЗБОРНА АДМИНИСТРАЦИЈА

Локалне изборе проводи тростепена структура, која се састоји од ЦИК-а, 143 општинске изборне комисије (ОИК) и 5.400 бирачких одбора (БО). За ове изборе ЦИК је успоставила и 14 бирачких мјеста при дипломатско-конзуларним представништвима Босне и Херцеговине, као и 376 мобилних гласачких тимова.

ЦИК је стално тијело са великом одговорношћу за надгледање спровођења изборног законодавства.²⁰ У складу са законом, ЦИК чине два бошњачка, два хрватска, два српска члана и један члан из реда „осталих“, који се бирају на период од седам година. Актуелни председник представља оне из реда „осталих“.²¹ ЦИК је на професионалан начин управљала техничким аспектима изборних припрема. Ефикасно је функционисала, упркос изазовима који проистичу из касног увођења амандмана из 2024. године, и поштовала већину законских рокова.²² ЦИК је одржавала редовне сједнице које су биле отворене за јавност и преношене су уживо. Међутим, већина тачака је разматрана прије јавних сједница на „колегијумима“

¹⁸ Општине са мање од 8.000 регистрованих бирача бирају између 11 и 17 чланова. Општине које имају између 8.000 и 20.000 уписаних бирача бирају између 17 и 25 чланова, а општине са више од 20.000 уписаних бирача бирају између 25 и 31 члана.

¹⁹ Раније, број преференцијалних гласова није био ограничен. Према амандманима из 2024. године, ако је означено више од три кандидата, сматра се да је листа добила валидан глас, али се преференцијални гласови не узимају у обзир. Први кандидати који ће добити мјеста су они са бројем преференцијалних гласова од најмање 10 одсто гласова датих за дату листу, а другима се додјељују мандати на основу њиховог редослиједа на листи.

²⁰ ЦИК именује државни Представнички дом на основу приједлога Посебне комисије за избор и именовање Парламентарне скупштине, коју чине три члана из Високог судског и тужилачког вијећа, два члана из Заједничке комисије Представничког дома Парламентарне скупштине Босне и Херцеговине и два члана ЦИК-а.

²¹ Председника бирају чланови ЦИК-а између себе. Закон предвиђа да један Бошњак, један Хрват, један Србин и један члан из реда „Осталих“ имају 21-мјесечни мандат као и председник.

²² ОДИХР ИПМ је примјетила кашњења у именовању председника БО-а, њихових замјеника и чланова. Законски рок за пријем особља за израду збирних резултата у центрима ЦИК-а и ОИК-а (21. септембар) такође није испоштован због недостатка расположивог особља.

чланова ЦИК-а, а јавне сједнице су се углавном фокусирали на доношење одлука, смањење транспарентности и колегијалности процеса. Осим тога, нису све одлуке ЦИК-а објављене у потпуности (погледати *Рјешавање изборних спорова*).

ОИК су стална тијела која на мандат од седам година именују општинска вијећа, а одобрава их ЦИК. Одговорне су за надгледање гласања и пребројавања на одређеним бирачким мјестима и унос података о прелиминарним резултатима избора. ОИК су одржавале сједнице на *ад хок* основи, а само око 12 одсто свих ОИК-а је објавило записнике са својих састанака, како је примијетила ОДИHR ИПМ. Док је 79 одсто свих ОИК-а објавило неке изборне информације, а нису све одлуке биле уједначено објављене на интернету, што је умањило транспарентност рада ОИК-а. Посматрачи ОДИHR ИПМ-а су оцијенили ОИК као компетентне и упознате са релевантним процедурама.²³ ЦИК и ОИК су углавном уживали повјерење изборних актера.²⁴

Да би се додатно побољшала транспарентност изборне администрације, ЦИК и ОИК треба да објаве записнике са својих састанака и осигурају да се све одлуке и упутства, укључујући и приговоре, објављују благовремено и у потпуности.

БО се састоје од предсједника и 2 или 4 члана (укупно 3 или 5 чланова).²⁵ У складу са претходним препорукама ОДИHR-а за унапређење непристрасности изборне администрације, нове процедуре именовања бирачких одбора захтијевају да предсједници и њихови замијеници нису политички повезани и да право на именовање чланова бирачких одбора дају само политичким партијама представљеним у одговарајућем општинском вијећу или скупштини. Касно увођење амандмана представљало је значајан изазов за ЦИК, који је морао да именује и обучава предсједнике БО-а и њихове замјенике.²⁶ У многим случајевима, ЦИК није могла да пронађе одговарајуће кандидате и ОИК су морали да осигурају особље са својих резервних листа, што је утицало на перцепцију независности бирачких одбора, а што су примјетили неки од саговорника ОДИHR ИПМ-а. Упркос овим изазовима, обуке за БО су углавном спроведене на вријеме, а посматрачи ОДИHR ИПМ-а оцијенили су их као практичне, јасне и концизне.

Да би се додатно унаприједила непристрасност и професионализам изборне администрације на нижем нивоу, у складу са амандманима из 2024. године, и да би се избјегла кашњења у именовањима бирачких одбора, ЦИК би могла унапријед да идентификује и обучи предсједнике бирачких одбора и замјенике предсједника. Поред континуиране обуке, могао би да се одржи и курс дообуке који би се одржао непосредно пред саме изборе како би се обезбиједила адекватна припрема за изборе.

²³ Од расписивања избора до изборног дана, смијењено је 9,1 одсто чланова ОИК-а, углавном због истека мандата. Замјене изгледа нису утицале на институционално знање ОИК-а.

²⁴ Неки актери су, међутим, изразили забринутост због непристрасности ОИК-а, због њиховог именовања од стране општинских вијећа или скупштина.

²⁵ Број чланова БО-а зависи од броја уписаних бирача по бирачком мјесту. Бирачка мјеста са мање од 350 бирача састоје се од предсједника и 2 члана, док бирачка мјеста са више од 350 бирача имају предсједника и 4 члана. Сваки предсједник и сви чланови треба да имају замјеника.

²⁶ Рок за именовање предсједника БО-а и замјеника предсједника био је 22. август. До 27. септембра, ЦИК је именovala 5.753 предсједника и 4.439 потпредсједника како би обухватили 5.400 бирачких мјеста. Са листе кандидата за ове функције због повезаности са политичким партијама скинуто је укупно 809 имена, од којих су 340 били кандидати на овим изборима. Међу главним разлозима идентификованим за недовољне номинације су недостатак интереса, недостатак квалификованих људи без политичког одређења и ниски финансијски подстицаји, упркос недавном повећању накнада. Тродневна обавезна обука је такође наведена као фактор неприхватања за оне који раде са пуним радним временом. На дан избора, ЦИК је морала да смијени 45 предсједника и замјеника предсједника због оставки у посљедњем тренутку.

У складу са амандманима из 2024. године и уз финансијску помоћ донаторске заједнице, ЦИК је имплементирала четири ИКТ пилот пројекта. У оквиру пилот пројекта проведен је и систем провјере идентификације отиска прста и електронски пренос резултата избора на бирачким мјестима који се директно достављају ЦИК-у (примјењено на 65 бирачких мјеста у 11 општина), употреба оптичких скенера за пребројавање гласачких листића (145 бирачких мјеста у 7 општина) и биометријска идентификација бирача на свих 138 бирачких мјеста у Брчко Дистрикту. Посљедњи пројекат, систем видео надзора, спроведен је на 10 бирачких мјеста у 5 општина, а финансирао га је Министарство финансија.²⁷ Постепено увођење технологије, као и тестирање пилот пројекта прије изборног дана, као средство за рјешавање изазова прије потпуне имплементације, у складу су са добром међународном праксом. ОДИHR ИПМ је уочила одређене забринутости у вези са тајношћу гласања током фазе тестирања и на дан избора.²⁸

Да би се обезбиједила ефикасна примјена ИКТ-а на изборима, треба наставити да се имплементирају даљи пилот пројекти у складу са добром међународном праксом и уз правовремену додјелу средстава, адекватном обуком и постизборним ревизијама употребљивости и функционалности ИКТ-а.

Законски захтјеви да ЦИК и ОИК имају најмање 40 одсто заступљености сваког пола нису досљедно испуњени. ЦИК има само двије жене од својих седам садашњих чланова (28,5 одсто). Док су укупно 46 одсто свих чланова ОИК-а жене, услов за родну заступљеност није испуњен у 24 ОИК-а (16,7 одсто), што утиче на оба пола.²⁹ Од 143 ОИК-а, 38,5 одсто је имало жену за предсједника. За рјешавање питања родне заступљености у изборној администрацији, ЦИК је именовала два представника у Координационом одбору за имплементацију Акционог плана за родну равносправност и годишње подноси извјештај Државној агенцији за равноправност полова БиХ.³⁰ У складу са међународним стандардима и обавезама ОЕБС-а, ЦИК је, прије избора, прикупила податке разврстане по половима за различите аспекте изборног процеса и објавила збирне податке јавно о кандидатима и регистрованим бирачима.³¹

Млади су били добро заступљени у изборној администрацији на нижем нивоу. Преко 50 одсто чланова ОИК-а и 44 одсто предсједника ОИК-а биле су особе млађе од 30 година. Амандманима из 2024. године предвиђено је да се приступачност за бираче са инвалидитетом узима у обзир приликом одређивања бирачких мјеста.³² Иако Изборни закон предвиђа потпомогнуто гласање од стране особе по избору и могућност гласања путем мобилне

²⁷ Пилот пројекти су распоређени по бирачким мјестима у Федерацији (197 бирачких мјеста), Република Српска (130 бирачких мјеста) и Брчко Дистрикт (138 бирачких мјеста).

²⁸ Током тестирања оптичких скенера за гласачке листиће, било је неколико случајева да гласачки листићи нису правилно прочитани и накнадно враћени бирачу, што је угрозило тајност гласања.

²⁹ Жене су чиниле мање од 40 одсто чланова у 13 ОИК-а, а мушкарци у 11.

³⁰ Вијеће министара Босне и Херцеговине усвојило је у октобру 2023. године [Гендер акциони план](#) за период 2023–2027. [Одбор за праћење спровођења Гендер акционог плана](#) је успоставио Савјет министара у новембру 2023. године. ЦИК је даље објавила [Изјаву о посвећености родној равноправности](#).

³¹ Општи коментар 23, став 48 [CEDAW](#) напомиње да „државе потписнице треба да укључе статистичке податке разврстане по полу“. Став 40.13 [Московског документа ОЕБС-а из 1991.](#) обавезује државе чланице да „осигурају прикупљање и анализу података за адекватну процјену, праћење и побољшање положаја жена“. ЦИК је прикупила родно разврстане податке по општинама за регистроване бираче, кандидате, изборну администрацију и акредитоване посматраче.

³² У случају да бирачко мјесто није доступно за бираче са инвалидитетом, за њих се уређује посебно мјесто са гласачком кутијом ван бирачког мјеста. Овакве мјере нису у потпуности у складу са међународним стандардима јер стварају неједнаке услове гласања за бираче са инвалидитетом.

гласачке кутије, Изборни закон не осигурава независан приступ гласачкој кутији особама са инвалидитетом.³³

Едукација бирача је спроведена углавном путем аудиовизуелних средстава у локалним и националним медијима. ЦИК је поставила неколико едукативних видео записа и поставила *X chatbox* за гласаче да пронађу потребне информације на интернету. Ипак, могућности да се допре до шире публике путем друштвених мрежа остале су недовољно искоришћене.³⁴ ЦИК и други актери који се баве едукацијом бирача указали су на ограничене финансијске и људске ресурсе Центра за образовање ЦИК-а, који је основан амандманима из 2024. године, за спровођење шире активности едукације бирача. Употреба знаковног језика и израда материјала који се лако читају на Брајевом писму учинили би образовање доступнијим бирачима са различитим инвалидитетом, укључујући гласаче са оштећењем слуха и вида.

Треба улагати сталне напоре у блиској сарадњи са организацијама цивилног друштва које раде са особама са инвалидитетом, како би се осигурало да особе са инвалидитетом могу самостално да гласају, укључујући осигуравање да су просторије за гласање и распоред бирачких мјеста погодни за самосталан приступ и пружање изборних информација у форматима доступним особама са инвалидитетом, укључујући бираче са оштећењем вида.

У складу са амандманима из 2024. године, ЦИК је сада овлаштена да поднесе захтјев за прорачун, а да га Министарство финансија не мијења. ЦИК је такође добила ребаланс буџета за спровођење амандмана за 2024. годину током локалних избора. Ипак, према ЦИК-у, финансирање ових избора одобрено је тек крајем јула, што је негативно утицало на планирање ЦИК-а. ЦИК се такође суочила са значајним изазовима у обезбјеђивању услуга превоза осјетљивих материјала, пошто су изабрани понуђачи два пута одбијени од стране система јавних набавки. Уз подршку Министарства одбране, ЦИК је обезбиједила превоз материјала тек 23. септембра, шест дана прије планираног распоређивања изборног материјала. Поред тога, ребаланс буџета који је потребан за имплементацију нових одредби у вези са амандманима из 2024. године довео је до тога да је 12 ОИК-а имало финансијске изазове уочи изборног дана.³⁵

Да би се избјегли изазови у обезбјеђивању изборних материјала и услуга, ЦИК треба да има довољно финансијских и организационих ресурса.

VI. РЕГИСТРАЦИЈА БИРАЧА

Право гласа имају грађани који имају навршених 18 и више година живота са пребивалиштем у Босни и Херцеговини, осим оних који су осуђени за тешка кривична дјела, укључујући ратне злочине, и оних који су одлуком суда проглашени пословно неспособним, укључујући и по основу интелектуалне или психосоцијалне ометености. Ограничења права гласа на основу

³³ Члан 29 [CRPD](#) позива државе потписнице да „загарантују лицима са инвалидитетом политичка права [...], укључујући право и могућност особама са инвалидитетом да гласају и буду бирани, између осталог, [...] осигуравајући да су процедуре гласања, просторије и материјали за гласање одговарајући, доступни и лаки за разумјевање и употребу“.

³⁴ Комуникацијска стратегија ЦИК-а препоручује покретање јавних кампања на друштвеним медијима и дигиталним каналима. ЦИК је, међутим, указала да нема довољно ресурса да у потпуности имплементира стратегију.

³⁵ Укупно 12 ОИК-а (Бања Лука, Босанско Грахово, Бугојно, Дрвар, Гацко, Костајница, Ливно, Љубиње, Сарајево Нови Град, Соколац, Сребреница и Велика Кладуша) нису обезбиједили довољно средстава за изборе до 30. септембра. Недостаци у финансирању су резултат повећања накнада предсједника БО-а и њихових замјеника, у складу са амандманима из 2024. године.

менталног инвалидитета су у супротности са обавезама ОЕБС-а и другим међународним стандардима.³⁶

Да би се осигурало једнако право гласа у складу са међународним стандардима, требало би преиспитати ограничења права гласа на основу интелектуалних или психосоцијалних инвалидитета.

Регистрација бирача у земљи је пасивна. Закон такође предвиђа гласање ван земље, за које се од бирача тражи да се поново електронски региструју прије сваког избора. ЦИК има општу одговорност за интегритет и одржавање Централног бирачког списка (ЦБС), издвојеног из матичног регистра. Међутим, тачност ЦБС-а зависи од података које дају друге институције одговорне за ажурирање матичног регистра. ЦИК је улагала континуиране напоре да ажурира регистар. Ипак, неколико саговорника ОДИHR ИПМ-а изразило је забринутост у погледу тачности података о регистрацији бирача као механизма за брисање преминулих грађана и лица која су напустила земљу из локалних база података матичне евиденције, а то не осигурава потпуну тачност података о регистрацији бирача.³⁷

Да би се повећало повјерење у бирачки списак и побољшала његова тачност, власти би требало да размотре спровођење свеобухватне ревизије Централног бирачког списка и матичног регистра.

За ове изборе, ЦБС је затворен 22. августа, са 3.400.204 регистрована бирача, укључујући 44.789 регистрованих бирача за гласање у иностранству, а 50,17 одсто уписаних бирача биле су жене. Бирачима који су напунили 18 година живота између 23. августа и дана избора било је дозвољено да гласају путем непотврђених гласачких листића и додани су у ЦБС.³⁸ Након ових промјена, 10. октобра, ЦИК је саопштила да је укупно 3.408.130 бирача укључено у ЦБС. Док већина саговорника ОДИHR ИПМ-а није изразила забринутост у вези са инклузивношћу ЦБС-а, ОДИHR ИПМ је примијетила да су доказ о пребивалишту и недостатак знања негативно утицали на учешће ромске мањине.³⁹ Интерно расељена лица (ИРЛ) могу гласати на посебним бирачким мјестима у одсуству за изборну јединицу у којој су била регистрована прије расељења. Иако се за ове изборе пријавио само мали број интерно расељених лица, саговорници ОДИHR ИПМ-а потврдили су да не постоје административне препреке да се ИРЛ региструју. Особе са инвалидитетом, бирачи који се налазе на кућном или болничком лијечењу, као и притвореници могли су да се региструју за гласање путем мобилне гласачке кутије. Укупно 17.465 бирача регистровано је за мобилно гласање у року од 40 дана прије дана

³⁶ Погледати чланове 12 и 29 из CRPD. Погледати такође став 9.4 [Комуникације бр. 4/2011 Комитета CRPD из 2013. године](#) који каже да „члан 29. не предвиђа никакво разумно ограничење или изузетак за било коју групу особа са инвалидитетом. Дакле, искључење права гласа на основу ученог или стварног психосоцијалног или интелектуалног инвалидитета, укључујући ограничење на основу индивидуализоване процјене, представља дискриминацију на основу инвалидитета”.

³⁷ Институције одговорне за ажурирање регистра становништва су општине, као и кантонална и ентитетска полиција. Одговорност за пријаву смрти грађанина општини је на породици умрлог лица, која надлежним органима мора да поднесе штампану умрлицу. Према Закону о пребивалишту и боравишту држављана Босне и Херцеговине, пријава и одјава пребивалишта је одговорност самих грађана. Након провјере доказа о пребивалишту и држављанству, ЦИК је утврдила неправилности у евиденцији 165 избјеглих лица која су се пријавила за гласање ван земље. ЦИК је такође донијела неколико одлука да уклони из ЦБС-а лица која служе затворску казну, у складу са Изборним законом.

³⁸ Понуђени гласачки листић је гласачки листић идентичног дизајна и садржаја као и обичан гласачки листић који се након гласања ставља у посебну коверту и пребројава се тек када се потврди гласачко право лица које је гласало. Доступан је лицима која се не налазе на бирачком списку на дан избора, али могу доказати своје пребивалиште на бирачком мјесту.

³⁹ Амандман на закон о боравку из 2014. године захтијева доказ о пребивалишту. Значајан број припадника ромске заједнице нема доказ о пребивалишту, стога нема приступ личним документима и не могу бити укључени у ЦБС.

избора. Неки саговорници ОДИHR ИПМ-а, укључујући организације цивилног друштва које раде са особама са инвалидитетом, навели су да је пријевремени рок за регистрацију за мобилно гласање и потреба за пружањем медицинске документације отежавала сам процес.

Бирачи могу да провјере своје податке током цијеле године и да затраже исправку својих података код надлежних општинских институција.⁴⁰ Измјене и допуне Изборног закона из 2024. године обавезују ЦИК да омогући јавни приступ изводима из ЦБС-а путем „свог веб-сајта или на било који други одговарајући начин“, истовремено осигуравајући заштиту личних података.⁴¹ ЦИК је одлучила да не стави комплетне изводе из матичног регистра на своју веб-страницу, наводећи, између осталих разлога, заштиту личних података и забринутост због преоптерећености веб-странице. ЦИК је од 8. јуна до 8. јула ставила на увид јавности изводе из листа на општинском нивоу. Сваки бирач је такође имао директан приступ својим подацима преко веб-странице ЦИК-а. У складу са законом, политичке странке су могле да траже копију извода из ЦБС-а у општини у којој су имале кандидате. ЦИК је обавијестила ОДИHR ИПМ да су скоро све странке затражиле копију ЦБС-а и да су исту добиле.

VII. РЕГИСТРАЦИЈА КАНДИДАТА

Право да се кандидују имају грађани који имају право гласа. Нзакон амандмана из 2024. године, ниједна особа коју је међународни или домаћи суд осудио за злочин геноцида, злочина против човјечности или ратних злочина не може се кандидовати на изборима или обављати било коју изабрану, именовану или другу јавну функцију.⁴² Кандидати за локалне изборе могу се кандидовати на партијској или коалиционој листи, самостално или на листи независних кандидата. Кандидат се може кандидовати само у једној изборној јединици и на једној листи.

Регистрација кандидата је процес у два корака. Прво, ЦИК потврђује подобност политичких субјеката.⁴³ Током ове фазе, политички субјекти, између осталог, подносе потписе и изборне пологе.⁴⁴ Овјерени политички субјекти тада могу поднијети кандидатске листе.

Да би биле прихваћене од стране ЦИК-а, листе кандидата морају укључивати најмање 40 одсто кандидата мање заступљеног пола, са посебним захтјевима за пласман.⁴⁵ Укупно 42 одсто кандидата на овим изборима биле су жене. Без обзира на законске услове у вези са кандидатским листама, није осигурана једнака заступљеност жена. У новоизабраним општинским вјећима и скупштинама, жене чине само 22 одсто чланова. Само 29 од 386 кандидата за градоначелника биле су жене (8 одсто), укључујући 4 од 5 садашњих жена које су обављале функцију градоначелника. За функцију градоначелинка је изабрано 8 жена.

Да би се осигурала једнака заступљеност жена, требало би размотрити додатне привремене посебне мјере.

⁴⁰ Један захтјев за исправку поднио је ЦИК-у бирач из Мостара који је тражио да гласа на другој страни улице (у другој општини). ЦИК је одбио овај захтјев јер је општина у којој бирач гласа на основу адресе пребивалишта.

⁴¹ Према Агенцији за заштиту личних података, ЦИК има право да одреди у ком облику ће ЦБС учинити доступним.

⁴² ЦИК је обавијестила ОДИHR ИПМ да је провјера отежана због непостојања базе података о осуђеним ратним злочинцима и да податке морају осигурати појединачни судови и Министарство правде.

⁴³ Политички субјект је странка, коалиција партија, независни кандидат или листа независних кандидата регистрована за учешће на изборима.

⁴⁴ Странке и независни кандидати морају да доставе 100 потписа из општина са мање од 10.000 уписаних бирача и 200 потписа за општине са више од 10.000 регистрованих бирача. Политичке странке чији чланови имају мандат у општинском вијећу или скупштини су изузети од прикупљања потписа.

⁴⁵ Изборни закон предвиђа да најмање један кандидат мање заступљеног пола мора бити постављен међу прва два кандидата, два међу првих пет кандидата, а три међу првих осам кандидата на свакој листи.

У складу са амандманима из 2024. године, пријаве кандидата су вршене искључиво у електронској форми, преко намјенске онлајн платформе.⁴⁶ Ово је значајно олакшало процес верификације и регистрације, јер ова платформа омогућава аутоматску провјеру свих потписа подршке, али и аутоматски провјерава испуњеност неких других захтјева, укључујући и оне који се односе на пол. Ипак, анализа ОДИHR ИПМ-а је показала да супротно законским захтјевима, 61 листа која није стриктно поштовала родну квоту од 40 одсто није одбијена. Од тога је 59 листа имало 8 кандидата, од којих су 3 жене (37,5 одсто).⁴⁷

Да би се осигурала пуна усклађеност са законским одредбама које подржавају равноправно учешће жена на изборима, ЦИК би требала да стриктно спроводи законски прописану родну квоту на свим кандидатским листама и да региструје само листе које су у складу са квотом.

Регистрација кандидата је била инклузивна, ефикасна и благовремено обављена. Регистрација кандидата почела је 9. маја и завршена 22. августа. Потврђено је укупно 296 политичких субјеката, укључујући 110 политичких партија, 58 коалиција, 76 независних кандидата, 43 независна кандидата из реда националних мањина и 9 листа независних кандидата. На овим изборима учествовало је укупно 26.089 кандидата (386 се кандидовало за градоначелника и 25.703 за одборнике).⁴⁸ У 12 општина само један кандидат кандидовао се за градоначелника.

VIII. ОКРУЖЕЊЕ КАМПАЊЕ

Кампања је била мирна, кандидати су могли слободно да воде кампању, а поштоване су основне слободе мирног окупљања и изражавања.⁴⁹ Званични период кампање од 30 дана почео је 6. септембра и завршио се 5. октобра.⁵⁰ Током званичне кампање, власти су „дужне да осигурају правичан третман кандидата“ у њиховим захтјевима за коришћење јавних простора и објеката за кампању. Закон забрањује употребу говора мржње, широко дефинисаног, као и ширење дезинформација, онемогућавање новинара да обављају своје дужности и обећање новчаних награда бирачима за њихову подршку.

Амандмани из 2024. године такође детаљније наводе шта представља злоупотребу административних ресурса и забрањују сваку врсту кампање, од дана расписивања избора до почетка званичног периода кампање, налажући ЦИК-у да санкционише кандидате за кршење ових одредби.⁵¹

Саговорници из цивилног друштва су обавијестили ОДИHR ИПМ да су ЦИК-у пријавили значајан број сумњивих кршења, а објавили су и јавне извјештаје у којима се наводи

⁴⁶ Политички субјекти су такође морали да доставе штампане копије своје документације ЦИК-у, у истом року као и за регистрацију путем интернета.

⁴⁷ Поред тога, СНП у Угљеву је регистровао 11 жена и 17 мушкараца (39,25 одсто), а листа независних кандидата у Бужиму је укључивала 1 жену и 4 мушкарца (20 посто). ЦИК је обавијестила ОДИHR ИПМ да је приликом одлучивања о валидности листа узела у обзир специфичне услове за запошљавање, а не укупну квоту од 40 одсто полова.

⁴⁸ ОДИHR ИПМ је упозната са једном жалбом СДС-а у вези са регистрацијом кандидата (погледати *Финансирање кампање*). Предмет је ријешен у прописаним роковима.

⁴⁹ Странка ХДЗ 1990 обавијестила је ОДИHR ИПМ да су затражили приступ општинском простору у Мостару, али им је речено да је тај простор већ резервисан за друге намјене.

⁵⁰ У 19:00 часова ступио је на снагу период изборне тишине за кампању, који се односи и на онлајн кампању 5. октобра и наставио се до затварања биралишта на дан избора.

⁵¹ Током овог предизборног периода, медијима је дозвољено да обавјештавају јавност о активностима функционера, али без помињања њихове партијске припадности или да су кандидати на изборима.

злоупотреба административних ресурса великих размјера.⁵² Босна и Херцеговина нема забрану повећања државних расхода током изборног периода или увођења нових инфраструктурних пројеката, супротно доброј пракси.⁵³ Иако су амандмани из 2024. године добродошла мјера за побољшање једнаких услова, многи саговорници ОДИHR ИПМ-а су признали да и даље постоји широко распрострањен и дуготрајан проблем злоупотребе административних ресурса. ОДИHR ИПМ је идентификовала неке конкретне и вјеродостојне наводе у вези са тим.⁵⁴

Како би се спријечила злоупотреба административних ресурса, требало би размотрити правну дефиницију и забрану ванредних државних расхода по расписивању избора, осим у случају проглашења ванредног стања.

Амандмани из 2024. године такође су имали за циљ да промовишу родну равноправност током кампање, позивајући политичке партије да учине све да осигурају равноправну промоцију кандидата оба пола у медијима, на јавним скуповима и другим облицима кампање. Ова реформа није имала одређен утицај на видљивост жена кандидата. Није било жена које су биле говорници на 19 од 43 догађаја кампање које је посматрала ОДИHR ИПМ, а само једна жена говорник била је на преосталих 11 догађаја, иако је већина ових догађаја имала три или више говорника. ОДИHR ИПМ дугорочни посматрачи присуствовали су само на два догађаја кампање у којима су се говорници посебно фокусирали на родна питања у ширем смислу.

Са почетком званичног периода кампање, кандидати су користили и традиционалне методе информисања, као и рекламе на телевизији, веб-сајтовима и друштвеним мрежама, укључујући *Фејсбук* и *X-у*. Иако су већи догађаји кампање били ограничени, ОДИHR ИПМ је посматрала 43 догађаја кампање у различитим општинама широм земље, од којих су сви протекли без инцидената.⁵⁵ Након разорних поплава и клизишта у пет општина последњег дана кампање, већина великих политичких партија са сједиштем у Федерацији рано је завршила своје кампање.

Постојећи прописи о кампањи примјењују се такође и на онлајн мрежама. Током периода званичне кампање, ОДИHR ИПМ је пратила 63 политичка актера на *Фејсбуку* и *X-у*, иако је

⁵² Транспаренси Интернешнл Босна и Херцеговина (ТИ БиХ) пријавио да су у два мјесеца прије званичног почетка кампање једнократне исплате пензионерима и осталим грађанима износиле око 53 милиона КМ (око 27,1 милион евра). У периоду од 6. јула до 4. октобра, ТИ БиХ [идентификовао](#) је 805 нових државних инфраструктурних пројеката, укупне вриједности 601.840.622 КМ (око 307,7 милиона евра). *Под Лутом навела* је да је између 22. јула и 29. септембра констатовала 1.367 неправилности, укључујући 372 потенцијална случаја злоупотребе административних ресурса.

⁵³ Погледати став II.B.1.3 ОДИHR-а и Венецијанске комисије из марта 2016. [Заједничке смјернице за спречавање и реаговање на злоупотребу административних ресурса током изборних процеса](#): „у законском оквиру треба да стоји да се током кампање не смију дешавати значајне најаве везане за или које имају за циљ стварање повољне перцепције о датој партији или кандидату“.

⁵⁴ Додик је 13. септембра на предизборном скупу СНСД-а у Бањој Луци разговарао о кандидатури носиоца партијске листе за општину, кардиохирурга у локалној болници, рекавши: „Неко дође у ординацију и види главног хирурга... и гласао је против њега. Ово је већ мања шанса да останеш жив“. Градоначелник Бањалучке Драшко Станивуковић (ПДП) обезбиједио је бесплатну аутобуску карту за пензионере у последњих шест мјесеци, а током званичне кампање наводно је обећао и пензионерима чија је пензија мања од 400 КМ мјесечно (око 205 евра) „картицу пријатељства“ која ће обезбиједити попусте у одређеним продавницама. Више саговорника изразило је забринутост због тога што ХДЗ злоупотребљава административне ресурсе, укључујући службена возила, и користи јавно запошљавање како би извршио притисак на бирачко тијело да не подржи своју опозицију.

⁵⁵ Ове кампање су организовала 22 кандидата: СНСД (11), СДА (4) и СДП (3), а затим Демократски народни савез, НиП, НС, ПДП, СДС и странка За правду и ред (по 2). Још 13 кандидата је организовало по једну посматрану кампању. Двадесет шест ових догађаја одржано је у Републици Српској, 11 у Федерацији и 6 у Брчко Дистрикту. Ови догађаји су одржани у 16 општина. Двадесет седам догађаја одржано је на српском, 12 на босанском, 2 на хрватском и још 2 на више језика.

само 46 њих било активно током периода званичне кампање.⁵⁶ Број пратилаца за ове актере није се у великој мјери повећао током овог периода. Тон који су ови актери усвојили током кампање углавном се кретао од неутралног до позитивног. Објаве су се у великој мјери фокусирали на промовисање кандидата, као и на инфраструктуру и спољну и економску политику, широко схваћену. СНСД је објављивао много чешће него било који други актер којег је пратила ОДИHR ИПМ, а актери са сједиштем у Републици Српској објављивали су чешће него они из Федерације. ОДИHR ИПМ није учила било какав систематски покушај ширења дезинформација и говора мржње од стране посматраних актера. Мали број објава користио је запаљиву реторику.

Уопштено, говор кампање се више фокусирао на локална питања него на националне проблеме. Реторика неких политичких лидера продужила је и погоршала ратне трауме и страхове да би земља поново могла бити насилно подјелењена.⁵⁷ Иако су сви саговорници политичких партија идентификовали говор мржње као озбиљну забринутост уопште, неки су сматрали да је локални карактер ових избора смањивао његову употребу, а ОДИHR ИПМ је примјетила мали број појединачних инцидената.⁵⁸ Упркос чињеници да се неке политичке партије идентификују као мултиетничке или 'грађанске', у пракси се чинило да се велика већина активности кампање фокусира на надметање за унутаретничку, а не међуетничку подршку. Премијер Србије Милош Вучевић, потпредсједник Владе Србије Александар Вулин и мађарски министар вањских послова Петер Сзијарто учествовали су 4. октобра на завршном митингу СНСД-а у Бања Луци.

IX. ФИНАНСИРАЊЕ ИЗБОРНЕ КАМПАЊЕ

Финансирање кампања је првенствено регулисано Изборним законом и Законом о финансирању политичких партија.⁵⁹ Законодавство предвиђа приватно и јавно финансирање изборних кампања.⁶⁰ Многе политичке странке заступљене у државним и локалним законодавним тијелима обавијестиле су ОДИHR ИПМ да већину трошкова своје кампање покривају из средстава добијених из одговарајућих буџета. Закон поставља ограничења за донације физичких и правних лица и забрањује финансирање из одређених извора.⁶¹ Иако амандмани из 2024. године који се односе на финансирање кампање имају за циљ повећање

⁵⁶ ОДИHR ИПМ је пратила Фејсбук и/или X-у налога 10 парламентарних политичких партија, 8 политичких лидера, 34 кандидата, 10 „инфлуенсера“ и ЦИК-а. Кандидати су бирани идентификацијом значајних надметања, а затим праћењем свих кандидата који учествују у наведеном надметању. Међутим, 14 од ова 34 кандидата није водило налоге који би се могли идентификовати ни на Фејсбуку ни на X-у.

⁵⁷ Градоначелница Сарајева 16. септембра Бењамина Карић (СДП), у чијим је предизборним летцима, између осталог, посвећена побољшању канализације, локалних спортских стадиона и медицинске обуке, поставила тенк у центру Сарајева, наводно у знак сјећања на државне специјалне снаге. Министар унутрашњих послова Федерације Босне и Херцеговине Рамо Исак (Снага народа; СН) је 17. септембра на конференцији за новинаре изјавио да је седам мјесеци раније „спријечио грађански рат“. На званичном Фејсбук налогу СДА је 27. септембра објављено сет слика предсједника странке Бакира Изетбеговића како се диви новим дроновима које је држава купила од Турске, иако Изетбеговић није директно учествовао у куповини.

⁵⁸ Дана 5. септембра, у интервјуу са БиР ТВ, предсједник Скупштине Херцеговачко-неретванског кантона Џафер Алић (СДА) је Хрвате и Србе назвао „станарима“. Дана 13. септембра, на митингу СНСД-а у бањалучком насељу Старчевица, господин Додик је описао опозициону странку ПДП Републике Српске користећи хомофобично вријеђање.

⁵⁹ Закони о политичким партијама Републике Српске и Брчко Дистрикта и упутства ЦИК-а такође регулишу аспекте финансирања кампање.

⁶⁰ Политичке странке имају право на годишња средства из државног, ентитетских, кантоналних и општинских буџета, која се могу користити за финансирање кампања.

⁶¹ Физичко лице може донирати странци до 10.000 КМ, члан странке до 15.000 КМ, а правно лице до 50.000 КМ годишње. Забрањене су донације из страних, анонимних и вјерских извора, као и донације из јавних извора, као и од лица која имају уговоре о јавним набавкама већи од 10.000 КМ у текућој години.

њене транспарентности и одговорности, они нису у потпуности обухватиле претходне препоруке ОДИHR-а и Групе држава за борбу против корупције Савјета Европе (GRECO), посебно у погледу пропорционалних и одвраћајућих санкција за кршења и ефикасног надзора финансирања кампања.⁶²

За локалне изборе лимити трошкова се обрачунавају на основу броја уписаних бирача по општинама и знатно се разликују, од 59,4 КМ (око 30 еура)⁶³ до 58.120 КМ.⁶⁴ Многе општине имају мали број бирача, па се сходно томе примјењују нереално ниски лимити трошкова.⁶⁵ Неколико саговорника ОДИHR ИПМ-а сматра да тренутна стопа инфлације додатно отежава поштовање ограничења трошкова у малим општинама.⁶⁶ Према саговорницима ОДИHR ИПМ-а, ова ниска ограничења трошкова довела су до тога да их кандидати избјегавају, укључујући и непријављене готовинске трансакције. Амандмани из 2024. године значајно су повећали новчане казне за кршење финансирања кампање. Међутим, како је систем израчунавања лимита расхода остао непромијењен, казне изречене за прекорачење лимита трошкова у малим општинама нису биле пропорционалне, што је у супротности са добром праксом.⁶⁷ Поред тога, неки саговорници ОДИHR ИПМ-а нису били упознати са недавно повећаним казнама и очекивали су да ће платити 'безначајне' новчане казне за прекорачење лимита расхода.⁶⁸

Систем израчунавања лимита трошкова кампање могао би се ревидирати како би се осигурало адекватно финансирање изборних кампања. Казне за кршење правила о финансирању кампање треба да имају ефекат одвраћања, али да у исто вријеме буду сразмјерне тежини кршења.

У складу са амандманима из 2024. године, изборни кандидати су у обавези да отворе посебан банковни рачун за приходе и расходе кампање. СДС, који је био под америчким санкцијама, то није могао учинити и морао се регистровати под другим именом.⁶⁹ Уставни суд Босне и Херцеговине је 19. септембра у својој коначној одлуци навео да право учешћа на изборима и политичко дјеловање не смије бити угрожено санкцијама економске природе.⁷⁰

⁶² У свом [извјештају](#) из 2020. године када је у питању финансирање политичких партија, GRECO је изразио разочарање што „није дошло до напретка од четвртог привременог извјештаја о усклађености из 2017. године. Потребно је урадити много више, између осталог, на хармонизацији сложеног правног оквира, промовисању коришћења банкарског система за доприносе политичким партијама и повећању финансијских и кадровских ресурса додијелиених Централној изборној комисији за финансирање политичких партија“.

⁶³ 1 ЕУР је 1,96 КМ.

⁶⁴ Изборни закон ограничава трошкове кампање политичког субјекта на 0,30 КМ по бирачу. Према подацима ЦИК-а у најмањој општини (Источни Мостар) регистровано је 198 бирача, а у највећој (Бањалука) 193.734 бирача.

⁶⁵ На примјер, у Источном Мостару је регистровано 198 бирача, у Источном Дрвару 226, а у Купресу (Република Српска) 319 бирача, што значи да су лимити трошкова кампање од 59,40 КМ, 67,80 КМ и 95,70 КМ, појединачно.

⁶⁶ На примјер, саговорници ОДИHR ИПМ-а су изјавили да су цијене билборда удвостручене од избора 2022. године.

⁶⁷ Члан 16 [Препорука Савјета Европе Рец\(2003\)4 Одбора министара](#) захтијева да казне за кршење правила финансирања кампање буду пропорционалне тежини кршења. Ставови 272-274 [Смјернице ОДИHR-а о прописима политичких партија из 2023.](#) наглашавају да казне морају имати однос према тежини кршења и треба да се поштују начела пропорционалности.

⁶⁸ Примјерљиве казне су повећане на 30.000 КМ. ЦИК је потврдила да су раније биле прекорачене ниске границе трошкова јер су кандидати сматрали да су казне безначајне.

⁶⁹ Странка је накнадно предала документе за регистрацију под називом „СДС-Воља народа“ и под тим именом ју је регистровао ЦИК.

⁷⁰ Одлуком Уставног суда, и СДС је остао регистрован под првобитним именом, без посебног банковног рачуна, у једној општини. Уставни суд није прецизирао како ће апелант финансирати своју изборну кампању на начин у складу са законом.

ЦИК је овлаштена да надгледа политичко финансирање и финансирање кампање и може изрећи казне за прекршаје, било по *службеној дужности* или на основу жалбе.⁷¹ Након амандмана из 2024. године и у складу са претходном препоруком ОДИHR-а, кандидати морају да поднесу привремене финансијске извјештаје ЦИК-у. Међутим, рок за подношење од три дана прије дана избора није обезбиједио ЦИК-у довољно времена да спроведе њихово објављивање прије дана избора, с обзиром на њен ограничени капацитет.⁷² Према подацима ЦИК-а, 3. септембра извјештаје је поднијело 111 политичких партија и 157 независних кандидата, док их није поднијело 5 политичких партија и 32 независна кандидата. Према достављеним извјештајима, 89 странака је пријавило трошкове изборне кампање у укупном износу од 8.274.925,93 КМ (око 4.228.620 еура). Двадесет двије политичке партије нису пријавиле никакве трошкове кампање. Према извјештају ЦИК-а, највећи дио трошкова кампање политичких партија и независних кандидата потрошен је на билборде и друге штампане предизборне материјале, као и плаћене рекламе, укључујући и оне на онлајн платформама. Најскупље кампање водили су СДП, СДА и СНСД. Објављене информације о трошковима кампање нису разврстане по општинама.

Како би се повећала транспарентност финансирања кампање, рокови за подношење и објављивање привремених извјештаја о финансирању кампање треба да се обезбиједи благовремено објављивање прије дана избора. Да би се гарантовао информисани избор бирача, бирачима треба ставити на располагање информације о приходима и расходима кампање за свако изборно надметање у свакој општини.

Завршни извјештаји о финансирању кампање се достављају у року од 30 дана након објављивања коначних резултата избора и требају бити објављени на веб страници ЦИК-а у року од 30 дана од дана пријема. Неусаглашеност са захтјевима за извјештавање може довести до престанка или опозива мандата. Иако нове одредбе доприносе већој транспарентности и одговорности, додатно су повећале одговорност и оптерећење ЦИК-а чији су капацитети, као и људски и технички ресурси, представљали изазов за спровођење ефикасног и благовременог надзора финансирања кампање.

Капацитет Централне изборне комисије треба ојачати како би јој се омогућило да ефикасно прати финансирање кампање.

X. МЕДИЈИ

A. МЕДИЈСКО ОКРУЖЕЊЕ

Постоји плуралистичко медијско окружење са великим бројем медија, посебно у Федерацији. Онлајн медији, укључујући друштвене мреже, а нарочито Фејсбук, добијају све већи значај. Ипак, тешка финансијска ситуација јавних сервиса, посебно на државном нивоу, изазива

⁷¹ Амандмани из 2024. године обавезују све државне, ентитетске, кантоналне и општинске институције да сарађују са ЦИК-ом како би обезбиједили све податке, информације и документе потребне за ефикасну провјеру тачности података.

⁷² ЦИК је обавијестила ОДИHR ИПМ да има само пет запослених за обраду привремених и завршних извјештаја свих 296 политичких субјеката који су се регистровали за учешће на овим локалним изборима. Став 263 [Смјернице ОДИHR-а о прописима политичких партија из 2023.](#) наводи да „транспарентност у извјештавању захтијева благовремено објављивање финансијских извјештаја партија. Извјештаји треба да остану јавни у одговарајућем временском периоду, како би се омогућила прописна контрола јавности. Испуњење овог захтјева значи да извјештаји морају да садрже довољно детаља да би били корисни и разумљиви за ширу јавност и да се могу олакшати дигитализацијом процеса”.

озбиљну забринутост.⁷³ Већина саговорника ОДИHR ИПМ-а навела је далекосежан политички утицај на многе медије, истичући да мало и неразвијено тржиште реклама, којим доминирају државне корпорације, не омогућава финансијску одрживост.⁷⁴ У супротности са добром међународном праксом и претходним препорукама ОДИHR-а, правни оквир не предвиђа довољно транспарентност власништва медијима, нити одражава све већи значај дигиталних медијских садржаја.⁷⁵

Јавни РТВ сервис пружају Радио-телевизија Босне и Херцеговине (БХРТ) на државном нивоу, као и Радио телевизија Федерације Босне и Херцеговине (РТФБиХ) и Радио телевизија Републике Српске (РТРС) на ентитетским нивоима. Недовољно финансирање је дуготрајан проблем, а претходне препоруке ОДИHR-а нису спроведене, што наглашава потребу за увођењем стабилног система финансирања. Постојећи систем наплате РТВ такси и накнадна интерна прерасподјела средстава, укључујући и приходе од оглашавања, између ова три велика сервиса угрожавају стабилно функционисање посебно БХРТ-а.⁷⁶ Комбинација укоријењеног политичког утицаја и неспремности да се ријеше проблеми јавних сервиса не само да подрива њихов кредибилитет и штети свеобухватнијем извјештавању, укључујући и изборе, већ свеукупно представља егзистенцијалну пријетњу систему јавног сервиса као таквих.⁷⁷

Требало би преиспитати постојећу структуру јавног РТВ сервиса, укључујући и његову законску основу, како на државном тако и на ентитетском нивоу, у циљу осигурања независних јавних сервиса. Приоритет треба да буде стабилан, предвидљив, правичан и примјењив систем финансирања који омогућава њихово слободно функционисање.

Државни и ентитетски уставни гарантују слободу изражавања. Међутим, у јулу 2023. године, супротно међународним стандардима, клевета је поново криминализована у Републици Српској,⁷⁸ и изазива забринутост како на локалном тако и на међународном нивоу и има застрашујући ефекат на новинаре и цивилно друштво.⁷⁹ Саговорници ОДИHR ИПМ-а, као и бројни извјештаји, истичу пораст притиска на медије и новинаре, посебно се односе на

⁷³ Репортери без граница су недавно значајно умањили статус слободе медија у земљи (од 64. до 81. мјеста од 180 земаља које се мјере), погледати [Индекс слободе медија 2024 – Босна и Херцеговина](#).

⁷⁴ У јуну 2024. године државни Институт за мјеритељство Босне и Херцеговине (основан Законом из 2004. године као независна управна организација Вијећа министара и дјелује од 2007. године) расписао је нови јавни позив за компанију за вршење мјерења података тржишта радиодифузије. Међутим, имплементација позива је значајно одложена, а почетак је предвиђен тек почетком 2025. године. Према различитим саговорницима ОДИHR ИПМ-а, ово је изазвало озбиљну неизвјесност на тржишту, што је негативно утицало на инвестиције и развој медијског сектора.

⁷⁵ Став 4.1 [Препорука Савјета Европе СМ/Рес \(2018\)1](#) Смјерница Одбора министара Савјета Европе о медијском плурализму и транспарентности медијског власништва позивају своје државе чланице да „промовишу режим транспарентности медијског власништва који осигурава доступност јавности и доступност тачних, ажурних података у вези са директним и стварним власништвом над медијима“.

⁷⁶ [Закон о јавном РТВ систему Босне и Херцеговине из 2005. године](#) прописује да ће БХРТ-у бити додијељено 50 одсто прихода од оглашавања и прихода од претплате (такса за радио-телевизију), док ће 25 одсто припадати сваком ентитетском сервису (РТФБиХ и РТРС). Прикупљање ће се одвијати на нивоу ентитета, а затим ће се прерасподијелити другом ентитетском сервису и државном БХРТ-у. Међутим, од 2017. године РТРС није платио порески дио на који БХРТ има право, нагомилавши дуг од укупно око 75 милиона КМ (око 37 милиона евра).

⁷⁷ Погледати брзи одговор за слободу медија за 2024. [Босна и Херцеговина – Слобода медија у начину опстанка](#).

⁷⁸ Став 47 [Општи коментар бр. 34 на члан 19 ICCPR](#) позива државе чланице да „размотре декриминализацију клевете“. Према подацима локалног струковног удружења БХ Новинари, од усвајања измјена и допуна Кривичног закона Републике Српске у јулу 2023. године поднесено је најмање 100 кривичних пријава за клевету, а у пет случајева тужени су новинари и уредници.

⁷⁹ Погледати, између осталог, и [изјаву](#) представника ОЕБС-а за слободу медија, [реакција](#) од стране Канцеларије високог комесара УН за људска права, и [заједничка изјава](#) од стране УН-а, Мисије ОЕБС-а, Вијећа Европе и Уреда ЕУ у Босни и Херцеговини.

вербалне нападе и пријетње,⁸⁰ и коришћење тужби за клевету од стране политичара са циљем да ућуткају медије.⁸¹

Клевету треба декриминализовати. Не треба толерисати мијешање у активности новинара и медијског особља, а власти треба да испуне своју дужност како би осигурали заштиту и сигурност медијског особља кроз ефикасне и благовремене заштитне мјере.

Б. ПРАВНИ ОКВИР ЗА МЕДИЈЕ

Медијско извјештавање о изборима регулисано је Изборним законом, укључујући његове измјене и допуне из 2024. године, а допуњено је уредбом ЦИК-а из маја 2024. године. Од електронских медија се захтијева да поштују принципе уравнотежености и непристрасности, посебно у информативним емисијама и другим политичким програмима.

Сваки јавни сервис мора сваком политичком субјекту додијелити најмање три минута бесплатног емитовања у периоду када је највећа гледаност. Политички субјекти такође могу да закупе највише 30 минута плаћеног термина недељно у јавним медијима, а највише 60 минута недељно у приватним медијима. Јавни емитери су испунили своју законску обавезу да кандидатима осигурају прописану количину бесплатног времена за емитовање, а два јавна сервиса су у потпуности испоштовала услов да исте емитују у терминима са највећом гледаношћу.⁸² Јавни сервиси су одлучили да не емитују дебате, углавном због децентрализоване природе избора и великог броја изборних субјеката. Најпопуларнији интернет портал *Klix.ba*, као и око 25 локалних медија, готово искључиво из Федерације, били су домаћини низа дебата, углавном са кандидатима за градоначелнике. Међутим, многе странке које се надмећу нису истакле своје кандидаткиње у овим дебатама или на слободним обраћањима, а на уштрб уравнотеженије родне заступљености у медијима.⁸³

Да би се додатно подстакло учешће жена као кандидата, могло би се размотрити повећање количине бесплатног временског простора емитовања који је на располагању кандидаткињама као и државних средстава која су им додијељена.

⁸⁰ Погледати, између осталог, [изјаву](#) из 2023. године од стране представника ОЕБС-а за слободу медија и ЕУ [Извјештај о Босни и Херцеговини 2023](#). БХ Новинари су објавили 87 случајева пријетњи и напада у 2023. години, док је у првих шест мјесеци 2024. године било око 40 таквих случајева.

⁸¹ Од 2023. године, под покровитељством Високог судског и тужилачког вијећа и уз помоћ међународне заједнице, постепено је успостављена мрежа од око 35 локалних тужилаца који би требало да буду контакт тачке за новинаре у случају пријетњи или застрашивања. [Веб портал](#) са основним информацијама је покренут, а у фебруару 2024. године одржана је прва обука за контактне тачке.

⁸² Два јавна ТВ сервиса (државни *БХТ-1* и РТРС Републике Српске) емитовала су бесплатно обраћање кандидата око 18:00 часова. (између 17.40 и 18.00 часова), што се сматра почетком ширег ударног термина. С друге стране, федерална ФТВ је емитовала свој блок бесплатног обраћања кандидата око средине дана (11:30–11:55 сати), ван онога што се сматра ударним термином.

⁸³ Док је најмање једна жена учествовала у 32 од 103 медијске дебате организоване током кампање, свеукупно, жене су чиниле само 13 одсто учесника. Жене су представљале странке на 15 одсто њихових бесплатних обраћања у државним и ентитетским јавним медијима. Закон о родној равноправности из 2003. године и измјене и допуне Изборног закона из 2024. године имају за циљ промовисање родне равноправности током кампање, укључујући и медије.

В. ОДИHR ИПМ МОНИТОРИНГ МЕДИЈА

[ПРИСТУПИТЕ ДЕТАЉНИМ ИНФОРМАЦИЈАМА](#)

ОДИHR ИПМ је 6. септембра започела квалитативно и квантитативно праћење медија 7 телевизијских канала, 4 онлајн медија и 3 штампана медија.⁸⁴

ИПМ за праћење медија примјетила је да су и државна јавна телевизија БХТ-1 и федерални јавни сервис ФТВ пружили врло ограничену покривеност извјештавања о изборним активностима кандидата. Њихово политичко и изборно извјештавање углавном је било фокусирано на изборне припреме и активности државних, ентитетских и локалних власти, које су заједно добиле око 70 одсто на сваком од ова два сервиса. Јавни сервис Републике Српске РТРС дао је јасан преференцијални начин извјештавања ентитетским властима и СНСД-у, додијеливши 11 одсто извјештавања о политичким и изборним информацијама предсједнику Републике Српске, 14 одсто ентитетској влади и 13 одсто СНСД-у. Извјештавање је било готово искључиво позитивног и неутралног тона. Такво извјештавање допријело је да се изгубе разлике између званичних активности и активности кампање.⁸⁵

Као што је ОДИHR раније препоручио, сви јавни сервиси треба да обезбиједу непристрасно извјештавање у својим вјестима и политичким програмима. Законске одредбе о овом захтјеву треба да се изричито односе на извјештавање не само регистрованих изборних кандидата већ и јавних званичника који учествују у кампањи.

Регулаторна агенција за комуникације (РАК) је овлаштена да надгледа поштовање закона од стране сервиса и да примјењује санкције. Не постоје јасни рокови за одлучивање по приговорима у вези са медијима. РАК, упркос поновљеним препорукама ОДИHR-а, није спроводила медијски мониторинг кампање, а своју надзорну функцију је обављала искључиво на основу притужби. Од 8. маја, када су расписани избори, РАК је примила шест релевантних жалби, које су све одбачене, двије прије и четири након изборног дана. РАК није успјела да се позабави злоупотребом предности постојећег положаја, посебно евидентном пристрасношћу у политичком извјештавању јавног сервиса РТРС-а.

Закон треба да осигура јасне рокове за убрзано рјешавање приговора у вези са медијском кампањом, укључујући и период кампање. Осим тога, РАК би требала да дјелује на сопствену иницијативу и могла би бити законски овлаштена да спроводи систематско праћење усклађености јавних сервиса у погледу непристрасног политичког извјештавања, посебно у јавним медијима.

Праћене приватних телевизијских станица *Нова БХ*, *Н1* и *Хајат ТВ* су на ограничен начин извјештавале о изборним кандидатима. С друге стране, *БН* са сједиштем у Републици Српској је интензивно извјештавао о политичким догађајима, углавном у критичком тону. Иако се фокусирао на ентитетске власти (предсједника и владу), додијеливши им заједно око 18 одсто, у крајње негативном тону, такође је приказивао активности кампање главних учесника на изборима. Странка о којој се највише извјештавало био је СНСД са 17 одсто, на сличан негативан начин, док су неке друге странке представљене на уравнотеженији или позитивнији начин, прије свега СДС.

⁸⁴ ТВ канали су праћени са фокусом на њихов ударни програм (18:00–24:00). У онлајн медијима и новинама праћена је њихова дневна политика и рубрике везане за изборе. Узорак је укључио три јавна канала, државни *БХТ-1* (дио БХТР), *ФТВ* са сједиштем у Федерацији (дио РТВФБиХ), и *РТРС* са сједиштем у Републици Српској, те четири приватна канала (*БН*, *Хајат*, *Нова БХ* и *Н1*). ОДИHR ИПМ пратила је веб странице *avaz.ba*, *klix.ba*, *nezavisne.com* и *radiosarajevo.ba*, као и дневне новине Глас Српске, Ослобођење и Вечерњи лист.

⁸⁵ Став 5.4 из 1990. Године [Копенхагенски документ ОЕБС-а](#) предвиђа „јасно раздвајање између државе и политичких партија; посебно политичке партије неће бити спојене са државом”.

Штампани и онлајн медији које је пратила ОДИHR ИПМ, посебно новине *Ослобођење* и интернет портал *Klix.ba* и *radiosarajevo.ba*, пружили су разноврсније праћење кампање. Од свих праћених медија, *Klix.ba* је највећи удио дао локалним самоуправама, првенствено у Федерацији (21 одсто). Неки медији су такође показали јасан приступ оријентисан према ентитетима, у комбинацији са пристрасном уређивачком политиком. Новине *Вечерњи лист* посветиле су 42 одсто свог извјештавања о изборима ХДЗ-у БиХ, углавном у позитивном тону. Ове новине су такође дале комбинованих 32 одсто властима Федерације (од чега 20 одсто локалним властима), у изузетно позитивном и неутралном тону. Слично, *Глас Српске* је 16 одсто углавном позитивног извјештавања дао СНСД-у, а 42 одсто, заједно, властима Републике Српске (28 одсто ентитетским и 14 одсто локалним властима), на готово искључиво позитиван и неутралан начин.

По закону, жалбе које се односе на штампане и онлајн медије спадају у надлежност Вијеће за штампане и онлајн медије, који као саморегулаторно тијело зависи од сопствених ресурса и капацитета. У периоду кампање, Вијеће је запримило 34 приговора. Међутим, само шест приговора је ријешено до средине децембра, при чему је у пет случајева утврђено кршење. Преостали приговори су још увијек у поступку разматрања. Овако дуготрајан процес додатно је смањило било какав конкретан исход необавезујућих одлука Савјета.

XI. РЈЕШАВАЊЕ ИЗБОРНИХ СПОРОВА

Закон предвиђа управно и судско рјешење изборних спорова, али упркос измјенама и допунама из 2024. године, транспарентност и учинковитост рјешавања спорова остале су ограничене. Изузимање важних одлука од судског преиспитивања није у складу са обавезама ОЕБС-а.⁸⁶ Бирачи и изборни кандидати чија су права повријеђена могу поднијети приговоре изборној администрацији. ОИК су задужени за жалбе у вези са регистрацијом бирача и већину прекршаја у кампањи, док ЦИК задржава надлежност да у првом степену рјешава одређене прекршаје у кампањи, укључујући оне који се односе на говор мржње и злоупотребу административних ресурса, као и жалбе на одлуке ОИК-а.⁸⁷ Жалбе на одлуке ЦИК-а рјешава Апелационо одјељење Суда Босне и Херцеговине.

Све у свему, прије дана избора, ЦИК је примила приговоре и покренула поступке по *службеној дужности* у око 2.000 случајева, углавном у вези са пријевременом кампањом, злоупотребом административних ресурса и политичким опредјељењима председника БО-а и замјеника председника. Иако је ЦИК изрекала бројне новчане казне за пријевремену кампању, није досљедно примјељивала казне за злоупотребу административних ресурса, упркос бројним пријављеним случајевима. Амандмани из 2024. године класификовали су кампању прије званичног почетка кампање као прекршај, уз широку дефиницију пријевремене кампање.⁸⁸ Као резултат тога, ЦИК је примила око 600 приговора и покренула поступке по *службеној дужности* о пријевременој кампањи, од којих је била у могућности да ријешити само њих 422. Више од 200 је још увијек било у процесу рјешавања прије дана избора. У више од 100 случајева, ЦИК је изрекла новчане казне политичким субјектима као и њиховим присталицама, укључујући објаве на друштвеним мрежама са чињеничним информацијама о

⁸⁶ Конкретно, амандмани из 2024. године изузимају од жалбе одлуке ЦИК-а по приговорима које су поднијете против именовања председника БО-а и замјеника председника, што није у складу са обавезама ОЕБС-а. Погледати став 18 из 1991.године [Московски документ ОЕБС-а](#).

⁸⁷ Амандмани из 2024. године додали су приговоре на злоупотребу административних ресурса у првостепену надлежност ЦИК-а.

⁸⁸ Предмет изрицања новчаних казни варира од 3.000 до 30.000 КМ.

кандидатима и објављивање листа потенцијалних кандидата на страначким сајтовима прије њихове регистрације.⁸⁹

ЦИК је примила око 200 притужби о наводној злоупотреби административних ресурса. ЦИК је изрекла само неколико казни за злоупотребу административних ресурса, а многи саговорници ОДИHR ИПМ-а су сматрали да ЦИК не жели да примјењује нове одредбе и повећане новчане казне. Према ЦИК-у, то је, између осталих разлога, било због недовољних смјерница у Изборном закону, укључујући повлачење границе између злоупотребе административних ресурса у сврхе кампање и потребе да се осигура континуирано функционисање јавне управе. ЦИК је примила око 30 приговора у вези са говором мржње у предизборној кампањи и предизборном периоду и изрекла је казне у 4 случаја, укључујући највишу могућу новчану казну од 30.000 КМ (око 15.337 еура) у једном случају.⁹⁰ Више од 90 случајева наводне злоупотребе административних ресурса, најмање 19 приговора се односило на употребу говора мржње и око 200 случајева наводне пријевремене кампање још увијек су били у процесу рјешавања пред ЦИК-ом на дан избора, а рјешавали су се и након одржаних избора. ЦИК је обавијестила ОДИHR ИПМ да ће, с обзиром на њен тренутни капацитет и недостатак прелиминарног разматрања приговора, процес разматрања приговора бити значајно одложен. Ово, заједно са недостатком дјелотворног система за управљање поступком подношења приговора, створило је преоптерећење које је угрозило дјелотворност правног лијека.

Систем пријема и поступања по приговорима у вези са изборима треба поново размотрити како би се осигурали правовремени и учинковити правни лијекови.

Већина приговора које су рјешавале ОИК односиле су се на страначке припадности председника БО и замјеника председника. На основу овог, као и поступка по службеној дужности и жалби ЦИК-у, разријешено је или смијењено 17 председника и замјеника председника БО.⁹¹

Примјењујући претходну препоруку ОДИHR-а, амандманима из 2024. године рокови за разматрање приговора изборних комисија продужени су са три на пет дана, али нису усклађени са роком за судове, који је остао непромијењен и износи три дана. Као резултат тога, продужени временски оквир који ЦИК користи за разматрање приговора довео је до преоптерећења накнадних жалби пред судовима.⁹² ЦИК није успјела да испоштује продужене рокове, са око 480 предмета који су чекали поступак рјешавања до дана избора.

Законски рокови за разматрање приговора од стране изборне администрације и правосуђа треба да буду усклађени како би се осигурао правовремен и учинковит правни лијек. Све одлуке ЦИК-а треба да буду предмет судских жалби.

⁸⁹ Суд је потврдио већину одлука ЦИК-а о суштини пријевремене кампање. На примјер, објаве на друштвеним мрежама са јавним порукама као што су „Идемо даље“ или „Неки нови вјетрови дувају Завидовићима“ оцијењени су као пријевремена кампања и исти су санкционисани. У неким случајевима, грађани који су поднијели приговоре ЦИК-у, тражили су примјену санкција за активности попут организовања меморијала или помињања имена кандидата у објавама на друштвеним мрежама.

⁹⁰ Ова казна је примијењена на ХСП БиХ (Хрватска странка права БиХ) због свог билборда "За дом спремни" ("За домовину - спремни"), поздрав који су користиле усташе (хрватска фашистичка организација активна током Другог свјетског рата).

⁹¹ Утврђивање таквог чланства је у великој мјери рађено на основу информација са друштвених мрежа. Око 200 кандидата за председнике и замјенике председника бирачких одбора скинуто је са листе већ у фази предлагања.

⁹² Измјенама и допунама из 2024. године продужени су рокови за рјешавање приговора изборних комисија на 72 сата и омогућено даље продужење рока до 5 дана у веома сложеним случајевима.

Дјелимично примјењујући претходну препоруку ОДИHR-а, амандманима је уведен захтјев да ЦИК води базу података приговора, али не захтијева изричито да ЦИК објављује одлуке и текст приговора. Истовремено, образложење за одлуке по приговорима и одређивање новчаних казни није увијек било јасно из базе података или из кратких дискусија током сједница ЦИК-а. Ово је, заједно са недостатком објављивања одлука по приговорима, ограничило транспарентност рјешавања спорова, супротно претходним препорукама ОДИHR-а.⁹³

Према информацијама које је прикупила ОДИHR ИПМ са веб страница ЦИК-а и суда, Апелационо одјељење Суда Босне и Херцеговине размотрило је око 200 жалби на одлуке ЦИК-а по приговорима, потврдивши већину одлука ЦИК-а. Иако се судске пресуде објављују, систем за претрагу на веб страници Суда није прилагођен корисницима, а Суд је потврдио потребу за његовим измјенама како би се осигурала транспарентност правде. Упркос претходној препоруци ОДИHR-а, судске сједнице у вези са изборним споровима нису отворене за јавност.

У складу са међународним стандардима и ради осигурања транспарентности рјешавања изборних спорова, текст и одлуке по приговорима и жалбама треба да буду одмах објављене од стране одговарајућих институција.

Реформе правосуђа, укључујући закон „О судовима“, биле су предмет дуготрајних дискусија. Уставни суд тренутно ради са шест судија умјесто девет, због одбијања Републике Српске да именује судије.⁹⁴ Без обзира на ове институционалне препреке, један број саговорника ОДИHR ИПМ-а је истакао повјерење у професионализам и независност судија, наводећи примјере употребе прогресивне европске судске праксе од стране судова на свим нивоима.

ХИ. ПОСМАТРАЊЕ ИЗБОРА

Закон предвиђа изборно посматрање свих фаза изборног процеса од стране грађана и међународних посматрача, као и посматрача које именују политички субјекти. Амандмани из 2024. године изричито наводе да посматрачи морају имати приступ за спровођење ефикасног посматрања. ЦИК акредитује међународне посматраче и све друге посматраче који спроводе посматрање на националном нивоу, односно у ЦИК-у и Главном центру за бројање (ГЦБ), док ОИК акредитују посматраче грађане за одређену општину као и посматраче које предлажу политички субјекти и кандидати у одговарајућим општинама.

Акредитација посматрача је била инклузивна, а акредитовано је укупно 47.347 посматрача који представљају 60 организација. Од тога је 45.252 било акредитовано на нивоу ОИК-а и углавном су представљали политичке субјекте. На националном нивоу, ЦИК је акредитовала 12 организација за грађане посматраче са 1.548 посматрача, 30 међународних организација са 457 посматрача и 18 политичких субјеката са 90 посматрача.

Главна посматрачка група грађана *Под Луном*, коалиција од 5 оснивача и 44 удружене организације цивилног друштва, распоредила је 55 дугорочних и око 1.000 краткорочних посматрача и била је активна у све 143 општине. Током ових избора, *Под Луном* је посебну пажњу посветио бирачким мјестима на којима су коришћене нове технологије гласања и распоредила је посматраче на 298 од 448 бирачких мјеста који су спроводили ИКТ пилот

⁹³ Одлуке се достављају странкама у предмету, али нису доступне јавности.

⁹⁴ У марту 2024. године Венецијанска комисија је издала [Мишљење](#) о функционисању Уставног суда.

пројекте. Посматрачи *Под луном* изјавили су да су имали несметан приступ већини бирачких мјеста током изборног дана, у складу са законом.⁹⁵

Под луном и ТИ БиХ су у предизборном периоду пратили провођење Изборног закона, укључујући и формирање бирачких одбора, злоупотребу административних ресурса и неправилности у изборној кампањи. *Под луном* је на дан избора саопштила да је примила 67 приговора грађана на кршење предизборне тишине, притисака на бираче, групно гласање, евиденцију преминулих лица на бирачким списковима и нарушавање тајности гласања.

ХИИ. ИЗБОРНИ ДАН

Дан избора је углавном протекао мирно и тихо. Због разорних поплава и клизишта непосредно прије дана избора, ЦИК је одгодила изборе у пет општина у Федерацији, што је погодило 63.180 регистрованих бирача.⁹⁶ У Мостару су локални избори одржани истовремено са остатком земље, први пут од 2008. године.

На дан избора, посматрачи МИПМ-а су посјетили 122 општине. Отварање избора је посматрано на 97 бирачких мјеста, гласање на 968 бирачких мјеста, а пребројавање на 85 бирачких мјеста. Збирни приказ резултата је посматран у 62 ОИК-а.

Жене су биле добро заступљене међу бирачким особљем. Оне су чиниле 51 одсто чланова бирачких одбора на посматраним бирачким мјестима и предсједале су у 52 одсто бирачким одборима на овим бирачким мјестима. ЦИК је саопштила да је излазност била 47,7 одсто. ЦИК је почела да објављује прелиминарне резултате избора са бирачких мјеста гдје су се користили скенери за гласачке листиће око 20:30 часова, а са других бирачких мјеста око 23:00 часа, што је допријело транспарентности.

Упркос законској обавези да бирачка мјеста буду доступна бирачима са инвалидитетом, 51 одсто бирачких мјеста на којима је посматрано гласање није обезбиједило самосталан приступ бирачима са физичким инвалидитетом, а у 21 одсто унутрашњи распоред просторија за гласање није био прилагођен за ове бираче. МИПМ је забиљежила неколико случајева да су особе са инвалидитетом гласале из својих аутомобила.

А. ОТВАРАЊЕ БИРАЧКИХ МЈЕСТА И ГЛАСАЊЕ

Процес отварања бирачких мјеста је позитивно оцијењен на свих 97 посматраних бирачких мјеста. Процедуре отварања су углавном испоштоване, али посматрачи МИПМ-а су пријавили неколико случајева процедуралних грешака, укључујући 10 случајева да сви чланови БО-а нису потписали заклетву, и 5 случајева да гласачке кутије нису биле прописно запечаћене. Свако пето бирачко мјесто није отворено на вријеме.

Посматрачи МИПМ-а негативно су оцијенили процес гласања на 7 одсто посматраних бирачких мјеста, што је велики број који је забрињавајући. Негативне оцјене су углавном приписане озбиљним проблемима са тајношћу гласања и процедуралним недостацима. На једној половини посматраних бирачких мјеста, нису сви бирачи означили свој гласачки листић у тајности. Распоред бирачких мјеста и постављање гласачких кутија није осигурало тајност гласања на сваком од 40 одсто посматраних бирачких мјеста. Распоред бирачких мјеста није био адекватан за гласање у 7 одсто посматраних бирачких мјеста, а пренатрпаност просторије за гласање је примјећена на 4 одсто посматраних бирачких мјеста.

⁹⁵ *Под Луном* [Прелиминарна процјена изборног дана](#).

⁹⁶ Одложени избори у Јабланици, општине Коњиц, Кисељак, Крешево и Фојница.

Да би се осигурала тајност гласања, распоред бирачких мјеста и позиционирање гласачких кутија требало би да се преиспитају.

Озбиљни процедурални недостаци које су уочили посматрачи МИПМ-а укључивали су групно гласање (5 одсто), гласање преко пуномоћника (2 одсто) и низ наизглед идентичних потписа на бирачком списку (1 одсто). На 5 одсто посматраних бирачких мјеста, гласачке кутије нису биле прописно запечаћене. Посматрачи МИПМ-а су такође примјетили неколико случајева озбиљних неправилности које указују на притисак на бираче и покушаје да се на њих неоправдано утиче на то за кога да гласају. Посматрачи МИПМ-а су примјетили, да су особе које нису чланови БО-а, пратили бираче који су гласали (13 одсто бирачких мјеста), изговарали гласна имена бирача (3 одсто бирачких мјеста) и покушавали да утичу на бираче (2 одсто бирачких мјеста). Уочено је и осам случајева застрашивања бирача или изборних званичника. Посматрачи МИПМ-а су извјестили о напетости изван седам бирачких мјеста и унутар 2 одсто посматраних бирачких мјеста. Бирачи су сликали своје гласачке листиће на 2 одсто посматраних бирачких мјеста, кршећи закон.

Уз врло ријетке изузетке, на посматраним бирачким мјестима провјеравани су лични документи свих бирача и сви бирачи су се уписали у бирачки списак. Када је један или више бирача одбијено или преусмјерено на друго бирачко мјесто (на 14 одсто посматраних бирачких мјеста), то је углавном због тога што нису били на бирачком списку тог бирачког мјеста.

Посматрачи МИПМ-а су посматрали гласање на 186 бирачких мјеста која су била укључена у један од четири ИКТ пилот пројекта. Они су са 58 од ових бирачких мјеста извјестили да ИКТ не функционише исправно, укључујући случајеве да скенери за гласачке листиће не раде повремено или да долази до застоја током рада, као и проблеме са скенерима за отисак прста. Већина случајева неисправности, које су примјетили посматрачи МИПМ-а, били су повремени.⁹⁷ Посматрачи МИПМ-а су извјестили, са 50 бирачких мјеста, да су бирачи имали потешкоћа у коришћењу технологије, а са 60 бирачких мјеста да је коришћење ИКТ-а, укључујући спори рад скенера за гласачке листиће, довело до кашњења или чекања у редовима (погледати *Изборну администрацију*).

Грађани посматрачи били су присутни на 24 одсто посматраних бирачких мјеста, што је допринјело транспарентности. Посматрачи странака и кандидата били су присутни на 92 одсто посматраних бирачких мјеста. На 3 одсто посматраних бирачких мјеста, чланови који нису чланови БО-а, углавном посматрачи странака/кандидата, мијешали су се у рад БО-а.

Б. ЗАТВАРАЊЕ БИРАЧКИХ МЈЕСТА И БРОЈАЊЕ

Сва посматрана бирачка мјеста осим једног затворена су на вријеме или до 19:15 часова. Велики број пребројавања гласова које је посматрала МИПМ-а је у потпуности оцијењена позитивно. Међутим, пребројавање гласова је негативно оцијењено на 13 од 85 посматраних бирачких мјеста, углавном због непоштовања прописаних процедура и процедуралних грешака или пропуста. Посматрачи МИПМ-а су пријавили случајеве у којима бирачки одбори нису извршили прописане процедуре усаглашавања, као што су пребројавање и евидентирање броја неискоришћених гласачких листића (по 6 случајева) или утврђивање броја гласача који су гласали пребројавањем потписа на бирачком списку (2 случаја). Изборни материјал често није био спакован или одложен како је било потребно прије отварања гласачке кутије. У пет

⁹⁷ ЦИК је на конференцији за новинарне на Дан избора извјестила да су, само због два пилот пројекта на бирачким мјеста, морали да врате бираче на редовно гласање због техничких проблема и да технологија на преосталим бирачким мјестима исправно функционише.

случајева утврђивање ваљаности гласачког листића није урађено на разуман начин. У 17 случајева бројања гласова, гласачке листиће нису пребројала најмање два члана БО-а у складу са законом, а у 15 случајева бројања гласова нису сви чланови БО-а учествовали у утврђивању валидности гласачких листића.

У 24 посматрана случаја бројања гласова, бирачки одбори су имали потешкоћа да усагласе резултате, 1 извјештај о резултатима је био унапријед потписан, а у 2 случаја нису сви чланови бирачких одбора потписали извјештај, а 14 бирачких одбора није истакло копију извјештаја на бирачко мјесто, што је негативно утицало на транспарентност. Посматрачи МИПМ-а су пријавили 2 случаја застрашивања чланова БО-а и у 6 случајева је била присутна напетост.

Да би се осигурала досљедна примјена процедура пребројавања и да би се елиминисале грешке у извјештајима о резултатима и изборним формуларима, ЦИК треба да развије и спроведе додатну обуку за бирачке одборе, као и за потенцијалне чланове на резервним или утврђеним листама бирачког особља.

В. ПРОЦЕС ИЗРАДЕ ЗБИРНИХ РЕЗУЛТАТА И ОБЈАВА РЕЗУЛТАТА

Процес израде збирних резултата је посматран у 62 ОИК-а и позитивно је оцијењен у свим осим у три извјештаја које су поднијели посматрачи МИПМ-а. Међутим, услови за обраду извјештаја оцијењени су као неадекватни у девет просторија ОИК-а у којима су посматрачи МИПМ-а посматрали израду збирних резултата, због недовољног простора или неадекватног распореда, пренатрпаности просторије за гласање или лоше организације. На три ОИК-а нису сви присутни имали јасан увид у сам процес. У два ОИК-а, посматрачи МИПМ-а нису били у могућности да посматрају електронски унос података. ОИК су у потпуности сарађивали са посматрачима МИПМ-а у свим случајевима, а посматрачи МИПМ-а нису пријавили случајеве застрашивања или намијерног фалсификовања резултата. Неки бирачки одбори су поднијели извјештаје о резултатима који нису били потпуни или нису потписани од стране свих чланова БО-а, а у шест ОИК-а нису сви поднесени извјештаји били усаглашени.

ЦИК је на конференцији за новинаре на дан избора саопштила да је примила 164 приговора на кршење предизборне тишине и да су ОИК-у поднијета 72 приговора на изборне прекршаје. Осим тога, предмети који захтијевају криминалистичку истрагу, укључујући и један случај наводне куповине гласова, прослијеђени су тужилаштву и полицији.

XIV. РАЗВОЈ ДОГАЂАЈА НАКОН ИЗБОРА

У складу са законом, ради усаглашавања извјештаја о резултатима са одступањима и правилног приказа израде збирних резултата са свих бирачких мјеста, ЦИК је 8. октобра, на захтјев ОИК-а, наложила поновно пребројавање гласова на 373 бирачка мјеста у 62 општине. Од тога је за изборе за градоначелника наложено поновно бројање гласова у 26 општина. За општинске скупштине и вијећа поново је пребројано 125 бирачких мјеста у случајевима гдје је број преференцијалних гласова за кандидата био већи од броја гласова за њега/њу или његову/њену странку, а 248 бирачких мјеста је поново пребројано из других разлога.⁹⁸

ЦИК је 11. октобра такође започела детаљно поређење ручно унесених резултата и резултата пренесених електронским путем помоћу скенера за гласачке листиће. Као резултат тога, ЦИК је наложила детаљну процедуру по службеној дужности тражећи од Главног центра за бројање да изврши контролу и поновно бројање за 41 бирачко мјесто у Мостару, Сарајеву, Новом Граду

⁹⁸ Остала пребројавања су спроведена углавном због грешака у записницима о резултатима који нису могли бити усаглашени без увида у материјале добијене са бирачких мјеста.

и Приједору. Одлука о поновном пребројавању била је заснована на утврђеној разлици у резултатима између ручног бројања и резултата утврђених помоћу оптичких скенера. Уопштено говорећи, поређење резултата који су електронски достављени са ручно пребројаним резултатима је добра пракса и учинковито средство провјере.

Како би се осигурао интегритет резултата и повјерење јавности у случају потпуне примјене ИКТ-а на следећим изборима, ЦИК треба да осигура да технологија скенирања гласачких листића и даље нуди могућност ручног пребројавања и да задржи резервну копију извјештаја због потврђивања резултата, провјере и одлучивања по приговорима.

Спроводећи насумично поређење неких резултата помоћу скенера за гласачке листиће и ручног бројања, ОДИHR ИПМ је уочила неке мање разлике у одређивању важећих и неважећих гласова. Изборни закон даје јасне критеријуме шта је ваљан, а шта неважећи глас. За ручно пребројавање, правилно одређивање важећег гласа у великој мјери зависи од обуке бирачког особља. Способност скенера за гласачке листиће да утврди избор бирача зависи од правилног означавања гласачког листића од стране бирача и подложна је могућности грешке уређаја.

ЦИК би могла размотрити спровођење постизборне провјере неважећих гласачких листића, укључујући поређење између ручног и електронског бројања, како би процијенила могућност грешке скенера за гласачке листиће. Резултати ревизије би се могли користити за даље унапређење обуке бирачког особља, као и за информисање о стратегијама едукације бирача.

У Главном центру за бројање је обављено пребројавање и израда збирних резултата гласова са непотврђених, мобилних и поштанских листића и листића помоћу пуномоћника, као и гласачких листића у дипломатско-конзуларним представништвима Босне и Херцеговине, овим редослиједом. Главни центар за бројање (ГЦБ) је започео процес бројања и процес израде збирних резултата 10. октобра. Конкретно за гласање путем поште, ГЦБ је чекао пет дана након избора (до 11. октобра) како би осигурао да сви дани гласови буду укључени. Да би гласање поштом било валидно, морало се послати прије дана избора или на сам дан избора.

Избори у општинама Фојница, Кисељак, Коњиц и Крешево, који су одгођени због поплава и клизишта, одржани су 20. октобра. ЦИК је предузела неколико корака ка инклузивном и вјеродостојном процесу. За надгледање избора, ЦИК је именovala осам координатора из својих изборних и ИКТ одјела. Како би осигурала интегритет изборног материјала у Фојници, ЦИК је издала посебно упутство којим се од бирачких одбора тражи да користе додатни гласачки жиг са ознаком „одложени избори“. ЦИК је увела ову мјеру јер су гласачки листићи већ били предати бирачким одборима прије одлагања избора. ЦИК је у Коњицу измјестила два бирачка мјеста која су уништена у поплавама, а успоставила је и шест мобилних тимова да допру до неевакуисаних бирача у погођеним подручјима. Бирачима који су током поплава изгубили лична документа из ЦИК-а је савјетовано да се јаве Министарству унутрашњих послова и добију нову личну карту. Излазност у четири општине била је близу 51 одсто, нешто изнад самог просјека. ЦИК је почела да објављује прелиминарне резултате одложених избора у поноћ 20. октобра, а већина збирних резултата приказана је већ наредног дана. Поновно бројање наложено је на по једном бирачком мјесту у Фојници и Кисељаку. Избори у Јабланици одржани су 3. новембра, уз високу излазност бирача од 66,23 одсто.

На основу извјештаја главног контролора за обраду, уношење и потврђивање изборних резултата, ЦИК је наложила поновно бројање за додатних 39 бирачких мјеста.⁹⁹ ЦИК је 24.

⁹⁹ Поновна бројања на бирачким мјестима обављена су за општине Зеница (3 бирачка мјеста), Ново Сарајево (7 бирачких мјеста), Стари Град Сарајево (8 бирачких мјеста), Нови Град Сарајево (9 бирачких мјеста), Илица (10 бирачких мјеста), Витез (1 бирачко мјесто) и Високо (1 бирачко мјесто).

октобра донијела одлуку о утврђивању и објављивању изборних резултата. У складу са законом, резултати за све преостале општине потврђени су до 15. новембра.¹⁰⁰

Жене су освојиле само 8 од 140 директно изабраних мјеста за позицију градоначелника (5,7 одсто). Иако је ово повећање за три у поређењу са прошлим локалним изборима, учешће жена у локалној самоуправи и даље је значајно испод свјетског просјека.¹⁰¹ У вријеме састављања овог извјештаја нису били доступни званични подаци разврстани по полу о саставу општинских вијећа и скупштина.

XV. ПРЕПОРУКЕ

Ове препоруке, како су садржане у цијелом тексту, понуђене су са циљем побољшања провођења избора у Босни и Херцеговини и подршке напорима да се они у потпуности ускладе са обавезама ОЕБС-а и другим међународним обавезама и стандардима за демократске изборе на које су се обавезали. Ове препоруке треба читати заједно са претходним препорукама ОДИHR-а које тек треба да се проведу.¹⁰² ОДИHR је спреман помоћи властима Босне и Херцеговине да даље унаприједи изборни процес и да се позабаве препорукама садржаним у овом и претходним извјештајима.

A. ПРИОРИТЕТНЕ ПРЕПОРУКЕ

1. Законодавац треба на свеобухватан начин да се позабави преосталим препорукама ОДИHR-а, укључујући укидање дискриминаторног ограничења по основу пребивалишта и етничке припадности на право гласа како би се правни оквир додатно ускладио са обавезама ОЕБС-а, међународним стандардима и добром праксом. Оваква ревизија треба да се уради кроз отворену консултативну процедуру прије наредних избора, пружајући довољно времена за дјелотворну примјену.
2. Да би се осигурало једнако право гласа у складу са међународним стандардима, треба да се преиспитају ограничења права гласа на основу интелектуалних или психосоцијалних ограничења.
3. Да би се осигурала тајност гласања, треба да се размотри распоред бирачких мјеста и позиционирање гласачких кутија.
4. Да би се осигурала једнака заступљеност жена, требало би размотрити додатне привремене посебне мјере.
5. Клевету треба декриминализовати. Не треба толерисати мијешање у активности новинара и медијског особља, а власти треба да испуне своју дужност да осигурају

¹⁰⁰ Према члану 5.32 Изборног закона, ЦИК је имала рок до 5. новембра, а изузетно до 20. новембра, да потврди све резултате са локалних избора 2024. године.

¹⁰¹ Према [УН извјештају о изабраним мјестима која имају жене у савјетодавним тијелима локалне самоуправе](#), жене имају 35,5 одсто изабраних мјеста у локалним властима широм свијета.

¹⁰² Према ставу 25 Истанбулски документ ОЕБС-а из 1999, државе чланице ОЕБС-а су се обавезале „да ће одмах слиједити изборну процјену и препоруке ОДИHR-а“. Праћење претходних препорука ОДИHR-а оцијенује се на сљедећи начин: Препорука 6 [завршни извјештај о општим изборима 2018.](#) и препорука 3 [завршни извјештај о општим изборима 2022.](#) су у потпуности спроведене, препоруке 5, 7 и 22 из завршног извјештаја за 2018. годину и препорука 4 из завршног извјештаја за 2022. су углавном спроведене. Препоруке 2, 3, 4, 9, 10, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 20 и 21 из завршног извјештаја за 2018. годину и препоруке 1, 2, 4, 7, 10, 11, 16, 17, 21 из завршног извјештаја 2022. године се дјелимично проводе. Такође погледати [Базу података о изборним препорукама ОДИHR-а](#).

заштиту и сигурност медијског особља кроз дјелотворне и благовремене заштитне мјере.

6. Законске рокове за разматрање приговора од стране изборне администрације и правосуђа треба прилагодити како би се осигурало благовремено и дјелотворно пружање правних лијекова против изборних прекршаја. Све одлуке ЦИК-а треба да буду предмет судских жалби.
7. Систем израчунавања лимита трошкова кампање могао би се ревидирати како би се осигурало адекватно финансирање изборних кампања. Казне за кршење правила о финансирању кампање треба да имају ефекат одвраћања, али да у исто вријеме буду сразмјерне тежини кршења.

Б. ОСТАЛЕ ПРЕПОРУКЕ

Политичка позадина

8. Релевантна тијела треба да предузму додатне кораке како би се побољшало учешће жена. Политичке партије треба да идентификују и уклоне препреке активном учешћу жена, укључујући спровођење родне ревизије и усвајањем планова за рјешавање унутрашње културе и пракси које ометају ефикасну заступљеност жена у страначким структурама. Законодавна тијела на свим нивоима би могла да усвоје правилник којим се забрањује мизогино понашање, а прекршаји подлијежу одвраћајућим санкцијама.

Изборна администрација

9. Да би се додатно побољшала транспарентност изборне администрације, ЦИК и ОИК треба да објаве записнике са својих састанака и да осигурају да се све одлуке и упутства, укључујући и приговоре, објављују благовремено и у потпуности.
10. Да би се додатно унаприједила непристрасност и професионализам изборне администрације на нижем нивоу, у складу са амандманима из 2024. године, и да би се избјегла кашњења у именованима бирачких одбора, ЦИК би могла унапријед да идентификује и обучи предсједнике бирачких одбора и замјенике предсједника. Поред континуиране обуке, могао би да се одржи и курс дообуке који би био непосредно прије самих избора како би се осигурала адекватна припрема за изборе.
11. Да би се осигурала ефикасна примјена ИКТ-а на изборима, пилот пројекти би се требали наставити проводити у складу са добром међународном праксом и уз правовремену расподјелу ресурса, одговарајућом обуком и постизборним ревизијама употребљивости и функционалности ИКТ-а.
12. Треба чинити сталне напоре у блиској сарадњи са организацијама цивилног друштва које раде са особама са инвалидитетом, како би се осигурало да особе са инвалидитетом могу самостално да гласају, укључујући осигуравање да су просторије и распоред бирачких мјеста прилагођене за самосталан приступ и пружање изборних информација у форматима доступним особама са инвалидитетом, укључујући и бираче са оштећењем вида.
13. Да би се избјегли изазови у стицању изборних добара и услуга, ЦИК треба да има довољно финансијских и организационих ресурса.

Регистрација бирача

14. Да би се повећало повјерење у бирачки списак и побољшала његова тачност, власти би требало да размотре спровођење свеобухватне ревизије Централног бирачког списка и матичне евиденције.

Регистрација кандидата

15. Да би се осигурала пуна усклађеност са законским одредбама које подржавају равноправно учешће жена на изборима, ЦИК би требала да строго спроводи законски прописану родну квоту на свим кандидатским листама и да региструје само листе које су у складу са квотом.

Окружење кампање

16. Да би се спријечила злоупотреба административних ресурса, требало би размотрити законско дефинисање и забрану ванредних државних трошкова по расписивању избора, осим у случају проглашења ванредног стања.

Финансирање кампање

17. Да би се повећала транспарентност финансирања кампање, рокови за подношење и објављивање привремених извјештаја о финансирању кампање треба да осигурају благовремено објављивање истих прије дана избора. Да би се гарантовао информисани избор бирача, бирачима треба ставити на располагање информације о приходима и трошковима кампање за свако изборно надметање у свакој општини.
18. Капацитет Централне изборне комисије треба ојачати како би јој се омогућило да ефикасно прати и истражује финансирање кампање.

Медији

19. Требало би преиспитати постојећу структуру јавног РТВ сервиса, укључујући и његову законску основу, како на државном тако и на ентитетском нивоу, у циљу осигурања независних јавних сервиса. Приоритет треба да буде стабилан, предвидљив, правичан и примјенљив систем финансирања који омогућава њихово слободно функционисање.
20. Како би се даље потакло учешће жена као кандидата, могло би се размотрити повећање количине бесплатног временског простора на располагању за кандидаткиње као и државних средстава која су им додјелена.
21. Као што је ОДИHR раније препоручио, сви јавни сервиси треба да осигурају непристрасно извјештавање у својим вјестима и политичким програмима. Законске одредбе о овом захтјеву треба да се изричито односе на извјештавање не само регистрованих изборних кандидата већ и јавних званичника који учествују у кампањи.
22. Закон треба да осигура јасне рокове за убрзано рјешавање приговора у вези са кампањом, укључујући и период кампање. Поред тога, РАК би требала дјеловати на сопствену иницијативу и могла би бити законски овлаштена да спроводи систематско праћење усклађености сервиса у погледу непристрасног политичког извјештавања, посебно у јавним медијима.

Рјешавање изборних спорова

23. Систем прихватања и поступања по приговорима у вези са изборима треба поново размотрити како би се осигурали благовремени и дјелотворни правни лијекови.
24. Законски рокови за разматрање приговора од стране изборне администрације и правосуђа треба да буду усклађени како би се осигурао благовремен и дјелотворан правни лијек. Све одлуке ЦИК-а треба да буду предмет судских жалби.
25. У складу са међународним стандардима и ради осигурања транспарентности рјешавања изборних спорова, текст и одлуке по приговорима и жалбама треба да буду одмах објављене од стране одговарајућих институција.

Дан избора

26. Да би се осигурала досљедна примјена процедура пребројавања и да би се елиминисале грешке у извјештајима о резултатима и изборним формуларима, ЦИК треба да развије и спроведе додатну обуку за бирачке одборе, као и за потенцијалне чланове на резервним или утврђеним листама бирачког особља.
27. Како би се осигурао интегритет резултата и повјерење јавности у случају потпуне примјене ИКТ-а на наредним изборима, ЦИК треба да осигура да технологија скенирања гласачких листића и даље нуди могућност ручног пребројавања и да задржи резервну копију ради потврђивања резултата, контролу и одлучивања по приговорима.
28. ЦИК би могла размотрити спровођење постизборне ревизије неважећих гласачких листића, укључујући поређење између ручног и електронског бројања, како би процијенила могућност грешке скенера за гласачке листиће. Резултати ревизије би се могли користити за даље унапређење обуке бирачког особља, као и за информисање о стратегијама едукације бирача.

АНЕКС I: РЕЗУЛТАТИ ИЗБОРА

	Избори за градоначелника	Избори за вијеће/скупштину
Број уписаних бирача	3,213,970	3,402,246
Број гласова	1,553,866	1,638,469
Излазност бирача	48,35%	48,16%
Број неважећих гласова	101,876	90,545
Процент неважећих гласачких листића	6,56%	5,53%

Општина	Градоначелник- Излазност	Градоначелник прво мјесто	Прво мјесто удио гласова	Градоначелник друго мјесто	Друго мјесто удио гласова	Законодавна власт излазност	Законодавна власт прво мјесто	Прво мјесто удио гласова	Законодавна власт друго мјесто	Друго мјесто удио гласова
Бања Лука	56,05%	ПДП	49,48%	СНСД	36,03%	56,06%	СНСД	32,77%	ПДП	21,09%
Бановићи	71,78%	ПДА	55,52%	СДА	44,48%	71,78%	ПДА	44,33%	СДА	40,36%
Берковићи	73,84%	СДС	51,94%	СНСД	48,06%	73,84%	СДС	40,39%	СНСД	30,94%
Бихаћ	34,83%	ПОМАК	65,27%	СДА	34,73%	34,83%	СДА	27,43%	ПОМАК	27,23%
Бијељина	52,88%	СДС	48,73%	СНСД	39,38%	52,88%	СНСД	21,25%	СДС	17,63%
Билећа	70,38%	СНСД	51,00%	СДС	45,62%	70,36%	СНСД	29,62%	СДС	16,50%
Босанска Крупа	35,80%	НСЗ + СДП	54,76%	СДА	36,72%	35,81%	СДА	38,06%	НСЗ	22,17%
Босански Петровац	48,56%	СДА	39,70%	СНСД	39,56%	48,54%	СДА	36,85%	СНСД	33,02%
Босанско Грахово	41,97%	ИНД	58,32%	СНСД	41,68%	41,93%	СНС ФБиХ	31,76%	СНСД	23,31%
Братунац	56,50%	СНСД	46,93%	УС	40,10%	56,52%	СНСД	21,48%	УС	11,30%
Брчко Дистрикт БиХ						45,40%	СДА	15,93%	СНСД + СПС	15,72%
Бреза	58,00%	СДА	91,61%	НСЗ	8,39%	57,98%	СДА	39,61%	СН	16,08%
Брод	40,72%	СНСД	52,79%	СДС	47,21%	40,75%	СНСД	23,90%	СДС	19,94%
Бугојно	47,25%	Коалиција Тројка (СДП + НиП + НС)	44,50%	СДА	44,30%	47,25%	СДА	44,26%	СДП БИХ	28,66%
Бусовача	58,18%	СДА	56,89%	ХДЗ БИХ	43,11%	58,20%	СДА	47,49%	ХДЗ БИХ	33,57%
Бужим	46,23%	СДА	100,00%	—	—	46,23%	СДА	40,20%	НСЗ	18,16%
Чајинче	63,15%	СРС	39,19%	СНСД	36,80%	63,18%	СНСД	22,95%	СП	14,15%
Чапљина	43,21%	ХДЗ БИХ	51,03%	Чапљинска Неовисна Странка	30,85%	43,20%	ХДЗ БИХ	49,70%	Чапљинска Неовисна Странка	15,65%
Цазин	36,39%	НСЗ	61,24%	ИНД	36,11%	36,40%	НСЗ	53,37%	СДА	30,67%
Челић	52,42%	СБиХ	69,07%	СДА	30,93%	52,43%	СБиХ	38,01%	СДА	25,56%
Челинац	60,64%	СНСД	64,69%	СДС	35,31%	60,65%	СНСД	45,19%	СП	10,23%
Центар Сарајево	40,33%	НС + СДП	50,61%	ДФ	27,65%	40,33%	НС	21,36%	СДП БИХ	19,38%
Читлук	46,38%	ХДЗ БИХ	81,11%	ХДЗ 1990	18,89%	46,38%	ХДЗ БИХ	74,15%	ХСП	7,16%
Дервента	43,02%	СНСД	52,29%	СДС	43,42%	43,03%	СНСД	33,46%	СДС	19,53%
Добој	51,98%	СНСД	74,49%	СДС	20,05%	51,99%	СНСД	52,51%	ДЕМОС	10,26%

Општина	Градоначелник – Излазност	Градоначелник прво мјесто	Прво мјесто удио гласова	Градоначелник друго мјесто	Друго мјесто удио гласова	Законодавна власт излазност	Законодавна власт прво мјесто	Прво мјесто удио гласова	Законодавна власт друго мјесто	Друго мјесто удио гласова
Добој Исток	57,58%	СДА	68,71%	СДП БИХ	31,29%	57,58%	СДА	56,78%	СДП БИХ	16,98%
Добој Југ	52,76%	СДА	57,57%	ИНД	31,51%	52,76%	СДА	31,05%	ИНД Лист	20,43%
Добрић	28,94%	ХСС	89,57%	ХДЗ БИХ	10,43%	28,86%	ХСС	80,09%	ХДЗ БИХ	14,97%
Домаљевац – Шамац	36,70%	ХДЗ БИХ	59,96%	ИНД	40,04%	36,70%	ХДЗ БИХ	60,57%	ХРС	10,00%
Доњи Вакуф	56,96%	СДП БИХ	33,78%	ИНД	32,28%	57,00%	ИНД Лист	29,46%	СДП БИХ	28,53%
Доњи Жабар	64,91%	СНСД	71,95%	СДС	28,05%	64,91%	СНСД	36,16%	СДС	20,81%
Дрвар	50,41%	СНСД	62,46%	СНС ФБиХ	37,54%	50,41%	СНСД	39,07%	СНС ФБиХ	25,79%
Фоча	62,69%	СНСД	53,73%	СДС	46,27%	62,68%	СНСД	40,36%	СДС	19,09%
Фоча (ФБиХ)	68,07%	ИНД	64,01%	НиП	29,20%	68,07%	СДА	27,76%	Босанско – херцеговачки демократи	20,64%
Фојница	51,60%	СДА	49,17%	СБиХ	27,53%	51,60%	СДА	42,59%	ХДЗ БИХ	15,80%
Гацко	72,25%	СДС	53,77%	СНСД	43,49%	72,25%	СДС	29,20%	СНСД	27,22%
Гламоч	49,11%	СНСД	49,97%	СНС ФБиХ	34,76%	49,11%	СНСД	22,74%	СНС ФБиХ	16,15%
Горажде	57,71%	СДП БИХ	32,75%	НиП	19,74%	57,75%	Нови Почетак	17,62%	СДА	17,06%
Горњи Вакуф – Ускопље	55,01%	СДА	41,59%	ХДЗ + ХДЗ 1990 + ХСС	32,99%	55,00%	СДА	40,17%	ХДЗ + ХДЗ 1990 + ХСС	29,22%
Грачаница	51,26%	СДА	55,59%	СДП БИХ	37,87%	51,26%	СДА	35,49%	СДП БИХ	33,25%
Град Мостар						44,36%	ХДЗ БИХ	41,00%	Коалиција за Мостар (СДА + БПС + БХ Зелени)	26,02%
Град Мостар – Изборна Једеница Градског Подручја 1						49,55%	Коалиција за Мостар (СДА + БПС + БХ Зелени)	59,36%	Коалиција Тројка (СДП + НиП + НС)	14,58%
Град Мостар – Изборна Једеница Градског Подручја 2						40,55%	Коалиција за Мостар (СДА + БПС + БХ Зелени)	51,99%	Коалиција Тројка (СДП + НиП + НС)	25,34%
Град Мостар – Изборна Једеница Градског Подручја 3						50,93%	Коалиција за Мостар (СДА + БПС + БХ Зелени)	66,10%	Коалиција Тројка (СДП + НиП + НС)	17,73%

Општина	Градоначелник – Изразност	Градоначелник прво мјесто	Прво мјесто удио гласова	Градоначелник друго мјесто	Друго мјесто удио гласова	Законодавна власт излазност	Законодавна власт прво мјесто	Прво мјесто удио гласова	Законодавна власт друго мјесто	Друго мјесто удио гласова
Град Мостар – Изборна Једеница Градског Подручја 4						50,22%	ХДЗ БИХ	44,94%	Хрватска Листа за Југ	30,00%
Град Мостар – Изборна Једеница Градског Подручја 5						43,73%	ХДЗ БИХ	68,73%	ХРС	13,12%
Град Мостар – Изборна Једеница Градског Подручја 6						41,66%	ХДЗ БИХ	66,52%	ХРС	17,25%
Градачац	52,63%	СДА	54,87%	Коалиција Тројка (СДП + НиП + НС)	40,14%	52,63%	СДА	44,66%	СДП БИХ	21,84%
Градишка	45,74%	СНСД	51,38%	ИНД	28,67%	45,74%	СНСД	33,06%	НПС	8,34%
Груде	42,29%	ХДЗ БИХ	58,33%	ХРС	41,67%	42,29%	ХДЗ БИХ	61,91%	ХРС	21,87%
Хацићи	54,74%	СДА	58,69%	НиП	19,87%	54,75%	СДА	48,22%	НиП	16,64%
Хан Пијесак	72,26%	СДС	53,82%	СНСД	46,18%	72,26%	СНСД	35,87%	СДС	35,16%
Илица	41,16%	Коалиција Тројка (СДП + НиП + НС)	76,16%	СДА	23,84%	41,16%	НиП	32,35%	СДА	27,66%
Илијаш	54,20%	Коалиција Тројка (СДП + НиП + НС)	52,18%	СДА	47,82%	54,19%	СДА	43,34%	НиП	23,96%
Источна Илица	72,30%	СДС	60,16%	СНСД	39,84%	72,30%	СДС	35,46%	СНСД	25,65%
Источни Дрвар	85,02%	СНСД	41,67%	УС	40,10%	85,02%	УС	28,13%	СНСД	14,58%
Источни Мостар	75,25%	СДС	76,61%	СНСД	23,39%	75,25%	СДС	40,54%	СДА	18,92%
Источни Стари Град	75,09%	СДС	71,25%	СНСД	28,75%	75,09%	СДС	63,60%	ДЕМОС	16,99%
Источно Ново Сарајево	65,81%	СНСД	100,00 %	—	—	65,84%	СНСД	47,69%	ДНС	18,78%
Источно Сарајево	68,37%	СНСД	67,12%	ИНД	28,79%					
Јабланица	66,27%	СДА	60,83%	СДП БИХ	39,17%	66,27%	СДА	36,11%	СДП БИХ	20,32%
Јајце	42,91%	СДА	52,48%	ХДЗ БИХ	41,65%	42,93%	СДА	35,24%	ХДЗ БИХ	29,59%
Језеро	65,83%	СНСД	51,76%	НФ	37,43%	65,83%	СНСД	35,36%	НФ	17,27%
Какањ	51,77%	СДА	43,20%	ИНД	23,23%	51,74%	СДА	33,01%	СДП БИХ	24,42%

Општина	Градоначелник – Излазност	Градоначелник прво мјесто	Прво мјесто удио гласова	Градоначелник друго мјесто	Друго мјесто удио гласова	Законодавна власт излазност	Законодавна власт прво мјесто	Прво мјесто удио гласова	Законодавна власт друго мјесто	Друго мјесто удио гласова
Калесија	45,42%	СДА	49,23%	НиП	18,94%	45,43%	СДА	44,49%	СДП БИХ	16,79%
Калиновиц	81,79%	СНСД	58,71%	СДС	40,88%	81,79%	СНСД	49,69%	СДС	32,38%
Кисељак	46,63%	ХДЗ БИХ	66,02%	СДА	19,00%	46,62%	ХДЗ БИХ	55,37%	СДА	26,07%
Кладањ	54,96%	СДА	56,08%	ПДА	43,92%	54,99%	СДА	27,79%	ПДА	14,67%
Кључ	34,80%	СДА	45,30%	НиП	30,45%	34,79%	СДА	33,08%	СДП БИХ	21,05%
Кнежево	65,83%	СНСД	54,22%	ИНД	42,99%	65,85%	СНСД	48,78%	УС	12,24%
Коњиц	55,08%	СДА	62,14%	ИНД	26,36%	55,08%	СДА	54,61%	СДП БИХ	18,57%
Костајница	55,56%	СНСД	50,21%	СДС	49,79%	55,56%	СНСД	32,73%	СДС	24,68%
Котор Варош	49,96%	ПДП	62,16%	СНСД	32,94%	49,97%	СДС	31,24%	ПДП	20,07%
Козарска Дубица	49,78%	СНСД	44,66%	НПС	42,32%	49,76%	СНСД	38,66%	НПС	34,32%
Крешево	51,39%	ХДЗ БИХ	100,00%	—	—	51,39%	ХДЗ БИХ	63,00%	СДА	18,48%
Крупа на Уни	55,55%	НПС	45,58%	СНСД	35,49%	55,55%	СНСД	29,36%	СДС	23,94%
Купрес	40,04%	ХДЗ БИХ	100,00%	—	—	40,20%	ХНП	36,20%	ХДЗ БИХ	22,06%
Купрес (РС)	60,31%	СП	56,15%	СДС	43,85%	60,31%	СНСД	36,96%	СДС	26,09%
Лакташи	56,96%	СНСД	100,00%	—	—	56,96%	СНСД	74,17%	УС	9,28%
Ливно	33,06%	ХДЗ БИХ	50,26%	ХДЗ 1990	40,19%	33,06%	ХДЗ БИХ	37,91%	ХДЗ 1990	34,55%
Љубиње	66,24%	СДС	60,20%	СНСД	39,80%	66,21%	СДС	38,82%	СНСД	23,11%
Љубушки	49,94%	ХДЗ БИХ	100,00%	—	—	49,94%	ХДЗ БИХ	82,91%	ХДЗ 1990	11,66%
Лопаре	56,94%	СДС	50,22%	ИНД	27,74%	56,94%	СДС	48,84%	СНСД	18,78%
Лукавац	49,97%	СД БиХ	48,05%	СДА	39,96%	49,97%	СДА	39,31%	СД БиХ	23,53%
Маглај	49,89%	СДА	49,73%	СДП БИХ	44,09%	49,90%	СДП БИХ	35,46%	СДА	34,12%
Милићи	58,71%	СНСД	72,99%	СДС	27,01%	58,70%	СНСД	47,94%	СП	10,91%
Модрича	47,65%	СДС	51,06%	СНСД	48,94%	47,66%	СДС	28,42%	СНСД	27,10%
Мркоњић Град	52,44%	СНСД	59,42%	За Правду и Ред – Листа Небојше Вукановића	29,68%	52,43%	СНСД	50,74%	СП	13,04%
Неум	49,87%	ХДЗ БИХ	100,00%	—	—	49,87%	ХДЗ БИХ	69,34%	ХДЗ 1990	16,98%
Невесиње	62,99%	СНСД	54,99%	За Правду и Ред – Листа Небојше Вукановића	41,29%	62,99%	СНСД	34,57%	СП	16,10%
Нови Град	45,25%	СНСД	56,14%	ПДП + СДС	43,86%	45,25%	СНСД	43,74%	ПДП – СДС	18,52%
Нови Град Сарајево	41,36%	СБиХ	74,34%	Коалиција Тројка (СДП + НиП + НС)	25,66%	41,36%	СБиХ	31,32%	СДА	19,91%

Општина	Градоначелник – Излазност	Градоначелник прво мјесто	Прво мјесто удио гласова	Градоначелник друго мјесто	Друго мјесто удио гласова	Законодавна власт излазност	Законодавна власт прво мјесто	Прво мјесто удио гласова	Законодавна власт друго мјесто	Друго мјесто удио гласова
Нови Травник	55,86%	ХДЗ + ХДЗ 1990 + ХСС	45,94%	СДА	40,03%	55,86%	ХДЗ + ХСС	33,54%	СДА	28,81%
Ново Горажде	65,02%	СНСД	55,69%	СДС	36,27%	64,95%	СНСД	40,42%	СДА + СБиХ	16,57%
Ново Сарајево	41,22%	Коалиција Тројка (СДП + НиП + НС)	42,21%	СБиХ	40,41%	41,24%	СДА	18,08%	СДП БИХ	18,01%
Оџак	32,51%	СДА	38,60%	ХДЗ БИХ	37,40%	32,52%	ХДЗ БИХ	39,42%	СДА	25,82%
Олово	58,31%	СДА	100,00%	—	—	58,31%	СДА	50,93%	Страна за Општину Олово	15,97%
Орашје	38,85%	ХДЗ БИХ	77,79%	ХДЗ 1990	22,21%	38,86%	ХДЗ БИХ	71,93%	СДА	9,56%
Осмаци	58,05%	СНСД	74,53%	СДС	25,47%	58,05%	СНСД	36,11%	СДА	10,02%
Оштра Лука	43,73%	СНСД	65,05%	РСС	25,17%	43,73%	СНСД	23,12%	ДНС	15,70%
Пале	66,16%	ДЕМОС	55,54%	СНСД	44,46%	66,16%	СНСД	34,77%	ДЕМОС	25,98%
Пале (ФБиХ)	77,67%	СДА	63,33%	СДП БИХ	36,67%	77,83%	СДА	52,15%	СДП + НиП	28,57%
Пелагићево	51,44%	СНСД	52,63%	СП	37,01%	51,50%	СНСД	25,65%	УС	15,13%
Петровац	69,00%	СНСД	55,84%	ИНД	23,49%	69,00%	СНСД	31,99%	ДНС	22,89%
Петрово	54,69%	СНСД	73,13%	СДС	26,87%	54,71%	СНСД	34,21%	СП	20,10%
Посушје	35,85%	ХДЗ БИХ	100,00%	—	—	35,86%	ХДЗ БИХ	62,24%	ХДЗ 1990	10,57%
Приједор	37,84%	СНСД	63,66%	СДС	36,34%	37,87%	СНСД	28,29%	УС	9,15%
Прњавор	44,37%	СНСД	62,88%	СДС	37,12%	44,37%	СНСД	42,18%	СДС	23,46%
Прозор – Рама	47,48%	РНС	65,82%	ХДЗ БИХ	18,32%	47,48%	РНС	39,47%	ХДЗ БИХ	23,53%
Равно	41,11%	ХДЗ БИХ	100,00%	—	—	41,11%	ХДЗ БИХ	81,61%	СНСД	15,11%
Рибник	59,04%	СНСД	52,30%	ИНД	47,70%	59,06%	СНСД	52,94%	СДС	26,59%
Рогатица	70,56%	СНСД	66,26%	СДС	33,74%	70,56%	СНСД	50,19%	СДС	16,36%
Рудо	51,79%	СНСД	56,21%	НФ	43,79%	51,81%	СНСД	40,48%	УС	18,97%
Шамац	50,77%	СДС	60,55%	СНСД	39,45%	50,79%	СДС	42,01%	СНСД	24,12%
Сански Мост	26,08%	СДА	49,95%	СДП БИХ	27,62%	26,08%	СДА	47,49%	СДП БИХ	22,02%
Сапна	42,72%	СДА	78,32%	СБиХ	21,68%	42,72%	СДА	65,43%	СБиХ	17,47%
Шековићи	71,41%	СНСД	64,92%	НПС	35,08%	71,41%	СНСД	44,35%	НПС	12,12%
Шипово	59,53%	СНСД	46,63%	НФ	40,38%	59,53%	СНСД	32,68%	НФ	16,13%
Широки Бријег	39,59%	ХДЗ БИХ	72,01%	ХДЗ 1990	27,99%	39,59%	ХДЗ БИХ	71,14%	ХДЗ 1990	10,67%
Соколац	69,44%	СНСД	60,86%	СДС	39,14%	69,48%	СНСД	40,96%	СДС	23,32%
Србац	58,01%	СНСД	64,91%	СДС	35,09%	58,02%	СНСД	49,72%	УС	14,78%
Сребреница	55,37%	СНСД	68,39%	ИНД	30,68%	55,40%	СНСД	29,13%	СДА + СБиХ	16,61%
Сребреник	45,90%	Коалиција Тројка (СДП + НиП + НС)	55,90%	СДА	39,05%	45,89%	СДА	32,71%	НиП	20,68%
Станари	63,67%	УС	40,69%	СП	29,69%	63,67%	СП	29,52%	УС	25,70%

Општина	Градоначелник – Излазност	Градоначелник прво мјесто	Прво мјесто удио гласова	Градоначелник друго мјесто	Друго мјесто удио гласова	Законодавна власт излазност	Законодавна власт прво мјесто	Прво мјесто удио гласова	Законодавна власт друго мјесто	Друго мјесто удио гласова
Стари Град Сарајево	42,25%	СДП БИХ	64,42%	СДА	35,58%	42,28%	СДП БИХ	23,91%	СДА	22,57%
Столац	63,24%	ХДЗ БИХ	62,55%	СДА + СДП	37,45%	63,24%	ХДЗ БИХ	21,73%	СДА	20,04%
Теочак	39,78%	СДА	100,00%	—	—	39,78%	СДА	60,84%	СБиХ	13,32%
Тешањ	43,81%	СДА	56,08%	СДП БИХ	23,28%	43,81%	СДА	34,89%	НПД	17,79%
Теслић	49,48%	СДС	53,53%	СНСД	46,47%	49,50%	СДС	34,62%	СНСД	26,34%
Томислав град	41,48%	ХНП + ХДЗ 1990	56,87%	ХДЗ БИХ	43,13%	41,52%	ХНП	38,90%	ХДЗ БИХ	24,07%
Травник	48,93%	СДА	57,52%	ХДЗ БИХ	26,77%	48,94%	СДА	49,26%	ХДЗ + ХСС	23,12%
Требиње	60,00%	СНСД	54,15%	За Правду и Ред – Листа Небојше Вукановића	44,81%	60,04%	СНСД	40,52%	За Правду и Ред – Листа Небојше Вукановића	14,55%
Трново	77,62%	СНСД	100,00%	—	—	77,70%	СНСД	58,79%	ДНС	30,10%
Трново (ФБиХ)	75,91%	СДА	78,23%	СДП + НиП	21,77%	75,91%	СДА	72,79%	НиП	8,75%
Тузла	40,47%	СДП БИХ	75,95%	СДА	19,42%	40,48%	СДП БИХ	26,52%	СДА	17,28%
Угљевик	67,80%	СНСД	52,82%	СДС	35,87%	67,80%	СНСД	27,69%	СДС	23,93%
Усора	34,71%	ХДЗ БИХ	64,52%	ХДЗ 1990	35,48%	34,71%	ХДЗ БИХ	54,42%	ХДЗ 1990	24,70%
Вареш	46,49%	ХДС	40,04%	СДА	21,20%	46,49%	СДА	24,88%	ХДС	14,56%
Велика Кладуша	37,81%	Заједно за Велику Кладушу	48,57%	Лабуристи БиХ	36,83%	37,81%	ЛС БиХ	34,73%	СДА	18,99%
Вишеград	60,35%	СНСД	63,85%	НФ	13,63%	60,39%	СНСД	32,86%	ДНС	11,97%
Високо	49,12%	СДА	64,04%	СДП БИХ	22,97%	49,12%	СДА	52,00%	СДП БИХ	15,15%
Витез	53,51%	ХДЗ + ХДЗ 1990 + ХСС	54,56%	СДА	45,44%	53,55%	ХДЗ + ХСС + ХКДУ БиХ	43,50%	СДА	39,27%
Власеница	61,02%	СНСД	55,03%	СДС	44,97%	61,03%	СНСД	47,15%	СДС	19,72%
Вогошћа	44,36%	СДА	56,83%	Коалиција Тројка (СДП + НиП + НС)	43,17%	44,38%	СДА	36,96%	СДП БИХ	18,71%
Вукосавље	49,69%	СДП БИХ	39,73%	СНСД	39,41%	49,67%	СНСД	30,75%	СДП БИХ	21,90%
Завидовићи	47,91%	СДА	33,97%	СН	32,83%	47,91%	СДА	29,51%	СДП БИХ	22,20%
Зеница	44,49%	БХИ	45,34%	СДА	38,48%	44,49%	СДА	31,94%	БХИ	30,80%
Жепче	51,54%	ХДЗ БИХ	39,16%	СДА	39,00%	51,55%	ХДЗ БИХ	33,93%	СДА	27,31%
Живинице	50,95%	СДА	62,76%	СДП + НиП	37,24%	50,95%	СДА	40,47%	НиП	14,12%
Зворник	51,71%	СНСД	71,38%	НФ	28,62%	51,71%	СНСД	51,56%	ДЕМОС	14,12%

АНЕКС II: СПИСАК ПОСМАТРАЧА МЕЂУНАРОДНЕ ИЗБОРНЕ ПОСМАТРАЧКЕ МИСИЈЕ

Краткорочни посматрачи ОДИHR ИПМ

Ермир	Цота	Албанија
Кујтим	Морина	Албанија
Манфред	Асхабер	Аустрија
Харалд	Раинер	Аустрија
Јана	Чернохорска	Чешка Република
Мартин	Хејлек	Чешка Република
Наталие	Јежкова	Чешка Република
Олга	Колдова	Чешка Република
Мартин	Некола	Чешка Република
Петр	Пребинда	Чешка Република
Павел	Седлак	Чешка Република
От	Лаидо	Естонија
Саша	Билард	Француска
Јулиен	Цазала	Француска
Анаис	Фиаулт	Француска
Камила	Форите	Француска
Габриеле Лоуисе Цециле	Јоуве	Француска
Жан	Магнан	Француска
Ерик	Миргует	Француска
Гиом	Пихелин	Француска
Кристоф	Пицот	Француска
Ориана	Пиветеау	Француска
Јасмине	Салхаб	Француска
Тамар	Капанадзе	Грузија
Софио	Руруа	Грузија
Стефан	Алсхер	Њемачка
Јулиа	Бауман	Њемачка
Лиса	Бекер	Њемачка
Франзиска	Бест	Њемачка
Ласиа	Блос	Њемачка
Ролф	Бохнке	Њемачка
Ања	Брони	Њемачка
Патрициа	Енсле	Њемачка
Ирене	Фелман	Њемачка
Алиса	Халсдорфер	Њемачка
Реинхард	Хесе	Њемачка
Раинер	Хохст	Њемачка
Михаел	Јелонек	Њемачка
Харалд	Клиер	Њемачка
Петер	Кохлмеиер	Њемачка
Андреас	Ланге	Њемачка
Кристин	Лиедтке	Њемачка
Симон	Мусхик	Њемачка
Кристијан	Нусер	Њемачка
Мариеле Вероника	Ратер	Њемачка
Марион	Санднер	Њемачка

Краткорочни посматрачи ОДИHR ИПМ

Флоренс	Шимел	Њемачка
Мартин	Шустер	Њемачка
Стефан	Сиегерт	Њемачка
Ларс-Кристофер	Стовсанд	Њемачка
Петер	Вогл	Њемачка
Едит	Вебер	Њемачка
Бианца	Виеланд	Њемачка
Димитриос	Канакидис	Грчка
Ласзло	Сток	Мађарска
Бринхилдур	Боладотир	Исланд
Андри	Егилсон	Исланд
Марије	Бејкер	Ирска
Каролина	Бренан	Ирска
Тимоти	Цареи	Ирска
Сарах	Грене	Ирска
Аидан	О Шеј	Ирска
Катал	О'Хаган	Ирска
Јосеф	Сканлон	Ирска
Гиоргио	Цела	Италија
Моника	Симеон	Италија
Валерија	Вердолини	Италија
Јелена	Цвијовић	Црна Гора
Андреа	Ровчанин	Црна Гора
Али	Ал Хадауи	Холандија
Марион	Биерманс	Холандија
Никол	Спрокел	Холандија
Адрианус	Загерс	Холандија
Кјире	Делов	Сјеверна Македонија
Зоран	Илиески	Сјеверна Македонија
Џон Мендоза	Мираунет	Норвешка
Бергни	Офстад	Норвешка
Кјерсти	Сјатил	Норвешка
Торил	Ванвик	Норвешка
Иван	Михајловић	Србија
Александар	Томић	Србија
Ирена	Чачић	Словенија
Кристина	Аракуе Мартинез	Шпанија
Марија дел Мар	Нинерола Марко	Шпанија
Марија Магдалена	Ринкон Гоикоекеа	Шпанија
Силвија Кармен	Санчез Круз	Шпанија
Паула	Санчез-Каретеро	Шпанија
Самуел	Толедано	Шпанија
Франциско Мануел	Вилегас Цара	Шпанија
Керсти Сесиља	Аенгелид	Шведска
Гунарсдотер		
Ева Кари Софија	Берг	Шведска
Малин	Бјорк	Шведска
Свен Томи	Брингхолм	Шведска
Јакуелине Цецилија Тереза	Царлесон	Шведска

Краткорочни посматрачи ОДИHR ИПМ

Сара Елин Елисабет	Фалстром	Шведска
Латифа	Гарби	Шведска
Стиг Ленарт	Гланс	Шведска
Сара Каролина	Хакансон	Шведска
Ерик Хјалмар Кнутсон	Хамарскјолд	Шведска
Цецилија Ана Марта	Хул Виклунд	Шведска
Кристина	Перез	Шведска
Бертил Андреас	Персон	Шведска
Мај Емики Шарлота	Рос	Шведска
Ана-Софија Марија	Стен	Шведска
Александра	Пајевих	Уједињено Краљевство
Џон	Аулт	Уједињено Краљевство
Мерседес	Брод	Уједињено Краљевство
Дејвид	Летенеи	Уједињено Краљевство
Лука	Меатон	Уједињено Краљевство
Антони	Нуминен	Уједињено Краљевство
Јулиан	Нунди	Уједињено Краљевство
Нигхут	Сарвар	Уједињено Краљевство
Александар	Ваге	Уједињено Краљевство
Јосеф	Ворал	Уједињено Краљевство
Џенет	Вине	Уједињено Краљевство
Ли	Бауер	Сједињене Америчке Државе
Џејмс	Берк	Сједињене Америчке Државе
Паул	Бинклеи	Сједињене Америчке Државе
Брадлеј	Буитенхуис	Сједињене Америчке Државе
Дон	Купер	Сједињене Америчке Државе
Кејси	Дресер	Сједињене Америчке Државе
Акем	Еванс	Сједињене Америчке Државе
Бланка	Фавел	Сједињене Америчке Државе
Фред	Фелер	Сједињене Америчке Државе
Џефри	Грегерсон	Сједињене Америчке Државе
Кристофер	Хал	Сједињене Америчке Државе
Јермаин	Хартсфилд	Сједињене Америчке Државе
Леон	Хартвел	Сједињене Америчке Државе
Марвин	Хеинзе	Сједињене Америчке Државе
Јавиер	Хернандез	Сједињене Америчке Државе
Лесли	Хес	Сједињене Америчке Државе
Кетрин	Играс	Сједињене Америчке Државе
Ернест	Јонес	Сједињене Америчке Државе
Кира	Кеј	Сједињене Америчке Државе
Суни	Ким	Сједињене Америчке Државе
Алка	Котхари	Сједињене Америчке Државе
Томас	Лецато	Сједињене Америчке Државе
Меган	МКлауф	Сједињене Америчке Државе
Тристин	Мишел	Сједињене Америчке Државе
Брук	Нагле	Сједињене Америчке Државе
Паул	Неуман	Сједињене Америчке Државе
Ноур	Ноуреј	Сједињене Америчке Државе
Тара	О'Конор	Сједињене Америчке Државе

Краткорочни посматрачи ОДИHR ИПМ

Антони	Орландо	Сједињене Америчке Државе
Харолд	Ото	Сједињене Америчке Државе
Сузана	Перузи	Сједињене Америчке Државе
Емили	Роум	Сједињене Америчке Државе
Андри	Схимониак	Сједињене Америчке Државе
Даниел	Симон	Сједињене Америчке Државе
Григорије	Слота	Сједињене Америчке Државе
Шапари	Такел	Сједињене Америчке Државе
Тања	Уркуиета	Сједињене Америчке Државе
Армен	Варданјан	Сједињене Америчке Државе
Соња	Василе	Сједињене Америчке Државе
Дебора	Волкер	Сједињене Америчке Државе
Мелиса	Волш	Сједињене Америчке Државе
Ребека	Веб	Сједињене Америчке Државе
Ана	Вик	Сједињене Америчке Државе
Сидни	Вилк	Сједињене Америчке Државе

Дугорочни посматрачи ОДИHR ИПМ

Мирослав	Поше	Чешка Република
Олга	Швепешова Блатакова	Чешка Република
Ниелс	Боел	Данска
Томас	Босеруп	Данска
Вероника	Ласере-Фи	Француска
Бертранд	Реми	Француска
Елене	Низхарадзе	Грузија
Софија	Харинг	Њемачка
Фабиан	Јунг	Њемачка
Етна	МаџДермот	Ирска
Мансија	Самамбет	Казахстан
Вилхелмина	Теувс	Холандија
Даниела	Малијанска-Митевска	Сјеверна Македонија
Тоње	Викен	Норвешка
Патрициа	Каванаг	Уједињено Краљевство
Гилян	Глоиер	Уједињено Краљевство
Роберт	Мангхам	Уједињено Краљевство
Сиета Самера	Али	Сједињене Државе
Даниел	Дригот	Сједињене Државе
Ана	Пеское	Сједињене Државе

Чланови главног тима ОДИHR ИПМ

Кориен	Јонкер	Шеф мисије	Холандија
Александар	Калиадзински		Бјелорусија
Ленка	Хомолкова		Чешка Република
Стефан	Краусе		Њемачка
Славиша	Котлаја		Црна Гора
Гент	Рамадани		Норвешка
Ева Марта	Ниедзиелска		Пољска
Јоана	Порцзинска		Пољска
Светлана	Кетаикина		Руска Федерација

Чланови главног тима ОДИHR ИПМ

Саша	Покрајац	Србија
Иван	Годарски	Словачка
Андерс Уно	Ериксон	Шведска
Јевхениа	Замри	Украјина
Никола	Јахр	Сједињене Државе

Конгрес локалних и регионалних тијела Савјета Европе

Карла	Дејонге	Шеф делегације	Белгија
Марцин	Голасзевски	замјеник шефа делегације	Пољска
Ханес	Венингер	конгрес	Аустрија
Јана	ФишEROVA	конгрес	Чешка Република
Зденек	Броз	конгрес	Чешка Република
Кирстен Морилд	Андерсен	конгрес	Данска
Ирина	Талисте	конгрес	Естонија
Криста	Карпелан	конгрес	Финланд
Доминик	Левекуе	конгрес	Француска
Матилда	Гирарди	Секретаријат Конгреса	Француска
Стефани	Поирел	Секретаријат Конгреса	Француска
Мартина	Роудолф	Секретаријат Конгреса	Француска
Соерен	Шумахер	конгрес	Немачка
Цецилија	Фридерих	конгрес	Мађарска
Гобнаит	Ни Муимнеацаин	конгрес	Ирска
Алберто	Мазолени	конгрес	Италија
Гиамариа	Милани	Особље делегације	Италија
Вентс Армандс	Крауклис	конгрес	Летонија
Трулс	Гихлемоен	конгрес	Норвешка
Јоао	Естевес	конгрес	Португал
Гратиела	Думитреску	Секретаријат Конгреса	Румунија
Ганимет	Сала	конгрес	Словенија
Карин	Томасон	конгрес	Шведска
Гунес	Пехливан	конгрес	Турска
Аманда	Серјеант	конгрес	Уједињено Краљевство

Европски парламент

Луција	Анунзиата	Шеф делегације, Члан ЕП	Италија
Мартина	Хесе	Особље делегације	Белгија
Благои	Климов	Особље делегације	Бугарска
Давор Иво	СТИЕР	Члан ЕП	Хрватска
Франческ	Миато	Секретаријат ЕП	Италија
Рафаел	Луисе	Секретаријат ЕП	Италија
Ана	Ксиазцзакова	Особље делегације	Пољска
Дариа	Војцица	Секретаријат ЕП	Пољска
Антонио	Тангер Кореа	Члан ЕП	Португал
Себастиао	Бугалхо	Члан ЕП	Португал
Сербан- Димитрие	Стурдза	Члан ЕП	Румунија
Хуан Фернандо	Лопез Агуилар	Члан ЕП	Шпанија
Ницолас	Гонзалес Цасарес	Члан ЕП	Шпанија

О ОДИHR-У

Канцеларија за демократске институције и људска права (ОДИHR) је главна институција ОЕБС-а која помаже државама чланицама „да осигурају пуно поштовање људских права и основних слобода, да се придржавају владавине права, да промовишу принципе демократије и (...) да изграде, ојачају и заштите демократске институције, као и да промовишу толеранцију у цијелом друштву “(Хелсиншки документ, 1992.). Ово се зове људска димензија ОЕБС-а.

ОДИHR, са сједиштем у Варшави (Пољска) је основан као Канцеларија за слободне изборе на самиту у Паризу 1990. године и почео је са радом у мају 1991. године. Годину дана касније, назив Канцеларије је промијењен како би одражавао проширене надлежности које укључују људска права и демократизацију. Данас има више од 150 запослених.

ОДИHR је водећа агенција у Европи у области посматрања избора. Сваке године координира и организује распоређивање хиљада посматрача како би се процијенило да ли се избори у регији ОЕБС-а спроводе у складу са обавезама и одређењима ОЕБС-а, другим међународним обавезама и стандардима за демократске изборе те са домаћим законодавством. Његова јединствена методологија омогућава детаљан увид у изборни процес у његовој цијелости. Путем пројеката помоћи, ОДИHR помаже државама чланицама да побољшају свој изборни оквир.

Активности демократизације Канцеларије обухватају: владавину права, законодавну подршку, демократско управљање, миграције и слободу кретања, као и једнакост полова. ОДИHR годишње спроводи низ циљаних програма помоћи годишње, настојећи да развије демократске структуре.

ОДИHR такође помаже државама чланицама у испуњавању њихових обавеза у промовисању и заштити људских права и основних слобода у складу са обавезама из људске димензије ОЕБС-а. Ово се постиже радом са различитим партнерима на подстицању сарадње, изградњи капацитета и пружању стручности у тематским областима, укључујући људска права у борби против тероризма, унапређење заштите људских права жртава трговине људима, образовање и обуку о људским правима, мониторинг и извјештавање о људским правима, као и права жена и њихове сигурности.

У области толеранције и недискриминације, ОДИHR пружа подршку државама учесницама у јачању њиховог одговора на злочине из мржње и случајеве расизма, ксенофобије, антисемитизма и других облика нетолеранције. Активности ОДИHR-а у вези са толеранцијом и недискриминацијом фокусиране су на сљедеће области: законодавство, обука за спровођење закона, мониторинг, извјештавање и накнадне радње као одговора на злочине и случајеве мотивисане мржњом, као и образовне активности за промовисање толеранције, поштовања и међусобног разумијевања.

ОДИHR даје савјете државама учесницама о њиховој политици према Ромима и Синтима. Он промовише изградњу капацитета и умрежавање међу заједницама Рома и Синта и подстиче учешће представника Рома и Синта у тијелима која доносе политике.

Све активности ОДИHR-а спроводе се у блиској координацији и сарадњи са државама чланицама ОЕБС-а, институцијама ОЕБС-а и теренским активностима, као и са другим међународним организацијама.

Више информација доступно је на интернет страници ОДИHR-а (www.osce.org/odihr).